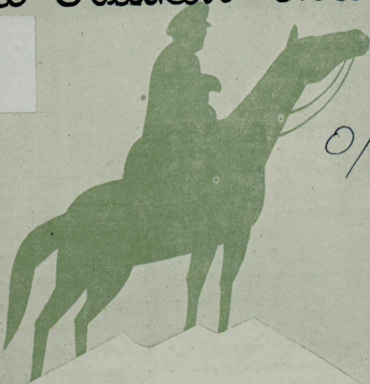
ULUDAĞ

Bursa Halkevi Mecmuası

Sayı 10

İki ayda bir çıkar

İÇİNDEKİLER

Sayı: 10 Nisan 1937

ULUDAĞ

Bursa Halkevi Dergisi

"Uludağ„

Adını Yeniden Alırken

Bursa çevresinin kültür ve sosyal hareketlerini içinde toplamıya çalışan Dergimiz ilk çıkışında "Uludağ„ adını almıştı. Son zamanlarda memleketimizde hususî bir değer kazanan Uludağın Bursayı göğsünde taşıması; Bursa deyince daima akla Uludağın gelmesi bu iki güzellik parçasını birbirine çok bağlamakta idi. Fakat bir aralık Uludağ adının Bursa çevresini ifade edemiyeceği ve "Ulu„ sıfatının bu dağa verilmekte isabet olup olmadığı düşünüldü. Bu sırada üstadımız Ali Ulvi Elövenin Türkçe yazılmış eski bir kitapda rastladığı "Türkün„ adı bulundu. "Türkün„ kelimesi aslında toplanılan yer manasına geliyormuş. Halkevinin bir ifadesi de halkın ve gençliğin toplandığı yer olduğundan bu yeni adın verilmesi uygun görüldü. Bununla beraber herkesin anlıyabileceği bir mana da verilmiş olmak için önüne "Altı ok„ ilâve edildi.

Fakat bu yeni adiyle çıkmaya başlayan Dergimizi Uludağdan başka bir şey zannedenler oldu. Halkevimizle yakından ilgili olan bazı tanıdıklarımız eski adının tekrar alınmasını dilediler. "Uludağ„ adının ilk fırsatta Bursayı hatıra getireceğini ve Bursada çıkan bir dergi için bundan daha uygun bir ad olamıyacağını öne sürdüler.

Maksadı ve gayesi Bursa ve çevresi için çalışmak olan bir derginin şüphesiz kendi çevresine ait bir sembolu taşıması faydalı olur. Halkevimizin çevirgenleri de bu arzuyu yerinde buldular.

Dergimiz bundan sonra gene eski adıle çıkmaya devam edecektir. Yalnız üç ay gibi uzun fasılalarla çıkan Derginin gençliğe ve çevreye daha yararlı olabilmesi için bu zamanı kısaltmayı düşündük, üç aylık bir zamanı iki aya indirdik.

Dergimiz, eteklerinde yaşadığı sevimli dağın adını taşırken hergün biraz daha yenileşen ve gençliğin kaynağı olan Uludağ gibi daha verimli olmaya çalışacaktır.

Dergimiz evvelcede olduğu gibi yine değerli yazıları içinde toplıyacak, Bursa çevresinin değerlerini ortaya çıkarmaya çalışacak, gençliği ilgilendiren kültürel ve sosyal hareketleri takip edecektir. Bu yolda ilerlerken şüphesiz hızını inkılâbın ruhundan alacak ve Halkevinin hayırlı yolunda yürüyecektir.

ULUDAĞ

Türk Tipinin Ana Hatları

Hakkı Baha

İrkın, iklimin, muhitin, tarzı hayatın tesirile her milletin kendisine mahsus bir tipi vardır ki bütün o millet o tipin en bariz evsafile temsil ve tasvir olunur. Meselâ İngilizler için mağrur, Fransızlar için neşeli ve şatır, Almanlar için ciddî ve mütefekkir, İtalyanlar için hassas ve menfaatcu gibi umumî vasıflar serdedilir. Ve bunlar söylenince insanın gözü önüne bu vasıflara uygun bir insan tipi gelir ki o tip İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan tipidir. Biraz da fizyonomi farkları gösterilecek olursa tipler büsbütün biribirinden ayrılır.

Ben şimdi kendi tipimizi göstermek istiyorum. Bunun için: « İşte Türk budur. » diye elinize bir fotoğraf verecek değilim. Yalnız Türkün bazı evsafı esasiyesini sayacağım ki bu evsafın delâletile aradığımız Türk tipini beraber bulmuş olacağız. Ve bu tip hepimiz için bir (İdeal) olursa yegâne gayemiz olan millî birliğe doğru harekete geçilmiş olur. Çünkü (İdeal) ebedileştirilmiş bir fikir demektir. Filhakika Bernheim ve Lie'bault tarafından tesis edilmiş olan Nansi mektebinin formüle ettiği ideo-dinamik denilen ruhî bir kanun vardır ki şöyle ifade olunur:

«Ruhda doğan her fikir bir şeniyet olmağa meyyaldir.» Yahut «Ruhda husule gelen her fikir fiil olmağa harisdir.» O halde ideal Türk tipine uygun bir tipe malik olmak için onu şenileştirmeğe bunun için de işe fikirden başlamağa mecburuz. İşte bu musahabemin gayesi budur.

Tanzimat devrine Türk rönesansı demek mutad olmuştur. Fakat o rönesans bir buçuk asırdanberi Türkü ölüme götüren bir uyku olmuştu. Meşrutiyet Türkiyesi bu uykunun bir esnemesi, bir gerinmesi idi. Cumhuriyet Türkiyesi ise onun kat'î bir uyanıklığıdır. Uykudan her uyanan insan bir gün evvelki hayatına insiyakî bir surette nasıl ruhî ittisal hasıl ederse millî uykulardan da uyanılırken uykuya takaddüm eden millî ruha ittisal peyda etmek zaruridir. Cumhuriyet gençliği kalbinde bu Türk tipine malik olmak iştiyakının husule getireceği kıvılcımların tutuşduğunu hissettiği gün Türkün hakikî rönesansı başlıyacaktır.

Şimdi Türkün seciyesini teşkil

eden evsafı birer birer gözden geçirelim.

1 — Türk; Levent [1], gürbüz, çevik, sağlam yapılı, sıhhatli ve kuvvetlidir.

Türkün bünyesine taalluk eden bu sıfatları ülküsünün yüksekliğinden, ve bu ülkü yolunda takip etmeğe mecbur olduğu tarzı hayattan ileri gelir. Türkün yegâne ihtirasını teşkil eden bu ülkü faikiyet ve hakimiyet, hatta bir dünya faikiyeti ve dünya hakimiyetidir.

Dünyaya kendi örneğini vermek, başda kendisi olduğu halde ve beşeriyeti ebedî bir sulh ve sükûta mazhar etmek için onun herşeyden evel sağlam bir vücuda malik olması lazımdı. Sağlam, sıhhatli ve kuvvetli olması için de bütün yaşayışında alayişden, suiistimallerden âri, sadeliğe yakın itidal rejimine tabi olması zarurî idi. O, İranın hakiki neşe yerine yalancı bir neşe veren şarabından, Arabistanın hayalleri hakikat gibi gösteren ve hakikatleri hayalleştiren küulü mukattarından. Çinin uyutan ve uyuşturan afiyonundan nefret ederdi. Onun başlıca gıdası Süt, ekmek ve yoğurttan ibaretti. Türkün hayatı ebedi bir faaliyetti. Harp ve savaş zamanlarında faaliyet, sulh ve barış zamanlarında gene faaliyet. Bu ikinci faaliyet birincisinin hazırlığı mahiyetinde idi. Rahat döşeğinde ölmek Türk için bir nikbet, duçar olunmaması temenni edilen bir felâketti. Gecenin yıldızlarından yaptığı murassa tacı, atının sırtında tesis ettiği seyyar tahtı ile her Türk bir Sultandı; ülküsünün esiri, fakat nefsinin Sultanı. Bu sultanlar ordusu dünyayı fethetmedise onu mükerreren istilâ etti.

Bu vücut sıhhat ve faaliyeti sayesinde onun bediî evza ve harekâtı vardır. Türkün uzvî teşekkülü, bu kadar tekâmülden sonra beşeriyetin vasıl olabildiği teşekküllere daha o zamandanberi faiktir. Turhan hafriyatından çıkan sıtatülerin tetkiki bu iddianın fuzulî olmadığını isbat eder.

Selim Sırrı üstadımın tertip ettiği dans figürlerinde Türk zeybeğinin oynarken avuçlarının aşağıya mütevеccih olmadığı malûmdur. Buna dikkat eden bir estetik mütehassısının tereddüdüne karşı üstadın verdiği müsbet cevap çok yerindedir. Çünkü baş parmağile orta parmağının tazyikinden bir ses çıkarmak isteyen efe derhal elini manidar bir surette ters çevirir, ve parmaklar yukarıya tevcih eder. Bugünkü garp dansör ve dansözlerinin tamamile estetik olan bu el vaziyetinin üç bin sene evvelki Türk dansında bir motif olmasının keşfi kıymetli üstadın kıymetli bir keşfidir. Bunun kıymeti hayvan pençesinin insan eline tahavvülünü göstermesinde bulunabilir. Bunun bediî kıymetini takdir etmek lazımdır. Tarafımdan ter-

[1] Levent. İtalyanca Şarklı manasına gelen Levantino kelimesinden alınmış olduğuna ve kadîm Venediklilerin Şarkta en çok temas ettikleri yalnız Türkler bulunduğuna nazaran cesur, cüst ve çalâk manalarını ifade eden bu kelimenin delâletile evveldenberi garbın Türkleri vasıflandığı bir kere daha anlaşılmış olur. Fransızcada "Türk kadar kuvvetli„ tâbiri âdeta bir darbı mesel hükmündedir.

cüme edilen «Gayrimeş'urun Terbiyesi» unvanlı eserin müellifi tarafından bu eserde Şark danslarına dair serdedilen nazarı dikkati calip bir fıkrasını alıyorum: «Vücudun doğru bir vaziyeti bazı eski danslarda olduğu gibi manalı, asîl ve vakur hareketler gayrimeş'ura müsait bir surette icrayı tesir eder. Bugün bile şark milletlerinde, bütün hareketlerine bir vekar veren, ve kendi nefislerine bir hürmet telkin eyliyen iyi bir vücut vaziyetine tesadüf olunur ki ekser garp milletlerinde yoktur.»

Türkün bu itidalî hayatı, tagaddisindeki basitlik, vücudunun sıhhatı ve sağlamlığı ondaki ebedî ve hakikî neşenin bir müvellidi olmuştur. Onun ruhunda ruhu küçülten ihtiraslardan eser yoktur. Bu neşe ve şetaretin asıl ve asîl menbaı ise idealinin yüksek şahikalarındadır. Dünyada neşeden mahrum olan bedbahtlar ülküsüzlerdir. Bir ülküsü olan insanın bedbaht olmasına imkân yoktur. Burada sözlerime biraz daha aydınlık vermiş olmak için şunu da söyleyeyim: Dünya faikiyeti ile ifade ettiğim Türk ülküsü servet ve refah iştiyakile alâkadar değildir. Onun bu yüksek ideali kendi seciyesini dünyaya tamim ve teşmil arzusunu ihtiva eder. Fikriyat tarihinin zalim bir haksızlığı olmak üzere Epiküre atfedilen sansüalizim gibi Türklüğe de, başka ırkların evsafından olan Talan ve yağmacılık seyyieleri isnat edilmiştir. Meşhur Fransız ruhiyatçılarından Ribo bu noktaya pek güzel dikkat etmiş ve demişdi ki: «Mogol ile Türkün farkı şudur: Türk mağlup ettiği hasmının da medeniyetine tesahüp etmesini bilir; Moğol ise mağlup ettikten sonra işine bir talan ile nihayet verir.» [1] Sevgili dostlarım, halis Türk daima medenî yani uygurdur; halis Türk daima kahraman yani özbektir.

---

[1] Ruhî Veraset unvanlı kitabından

Kadın Ruhiyatından Bir parça

Hulûsi Köymen
Avukat

Paris Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden «Henri Marion» kadın ruhiyatı [1] adlı eserinde kadına mahsus egoismin karakterini tam bir vuzuh ile belirtirken diyor ki :

«Başkalarına karşı öğünme, kıvanma «Vanité» hissi ile kadında beliren «egoism» ondaki işve ve edayı yaratmıştır. Hoş görünme ihtiyacı, dikkati çekmek, hususile kendi cinsinden olmıyanların dikkatini daima kendi üzerinde tutmak arzusu kadın egoisminin mahsulüdür.

Hoş görünmek; kadın için çok tabii bir ihtiyaçtır . Çünkü ona mukadder olan sevilmek, ancak hoş görünmekle mümkündür. Kadının içtimaî vaziyeti de bunu icabettirir. Kendisinin biricik silahı ve hayat kavgasında daima hakim olan kudreti; hoş ve güzel görünmesidir. İşve ve edanın, icrayı saltanat için yalnız ona verilmiş bir ülke olduğunu bilen kadın için bu ülkede hükümdar olmak hazzının hayatta eşi yoktur.

Erkekleri nüfuz ve kudrete, kahramanlık şerefine ulaştıran yolların kendisine kapalı olduğunu gören kadın, vücudunun ve zekâsının cazibesile bu çıkmazdan kurtulmak için çırpınır. Konuşmasındaki tatlılık ve füsun bundandır. Güzelliğe ve bütün haricî zerafete can atışı da bundandır. Tuvalet için harikulâde ihtirası da gene bundandır.

Saçlarının bir köşesine iliştirilen ufak bir şapka, bir tutam kordela; saçın her hangi bir yandan kıvrımı; intihab ettiği renk; bütün bunlar kadın için çok ehemmiyetli şeylerdir.

Kadın işve ve zerafetin muhtelif tarzlarını icad eder. Bunların içinden daima en iyisini kullanmaz. Bu noktada kendi zevki kadar erkeğin zevkini de gözetir, ve ona hakim olacak tarzı kullanır.

Kadının kullandığı bu işve ve zarafet şekilleri ne kadar çok olursa olsun bunlar arasında «Güzellik» her zaman muvaffak olanıdır. Bu sebebden kadınların çoğu, güzelleşmek ve güzel görünmek, zerafetin asıl şekli olduğunu kabûl ederler. Onlar kendilerinde bu güzelliği bulamayanlar zekâlarına ehemmiyet verirler. Güzelliğe gölge yapacak bir cazibe ararlar. Tatlı bir edaya bürünürler. İyi duygulu görünürler. Çok merhametli görünürler.

Ne olursa olsun kadın, güzelliğe susadığı kadar başka hiçbir ihtirasın ateşini candan duymamıştır. Bu se-

[1] Psychologie de la femme Paris 1926

bebdendir ki: Güzelliğinden hiç ses vermiyen, yalnız zekâ veya alîcenaplığını terennüm eden sitayişler kadını hiç doyurmaz.

Bütün kadınlarda süslenme ve güzel geyinme iptilâsı hep bu güzellik ihtirasından doğar. Bir öğretmenin talebelerine şu sözü, dikkate layıktır: Şapkalarınızı sade bulmuyorum. Bunu size yüz defa oldu söylüyorum. Gene faide vermiyor. Çocuklar! küçüklüklerin, cinsiyetinize mahsus olan za'fin üstüne aşınız. Yaşları geçkin olduğu halde henüz genç görünmek için kendilerini süse veren kadınlar gibi olmayınız.»

Bu nasihat her yerde ve her zaman için değerlidir. Çünki tuvalet iptilâsı kadın için ehlileşmiş bir devdir.

En mütefekkir kadın bile vücudu üzerinde ufak bir tenkide tahammül edemez. ve vücudunun güzelliği etrafında yapılan takdiri, zekâsı için yükselen sitayişleden daima üstün tutar.

Çok süslenmenin erkek üzerinde yaptığı tesirden, ve erkeğe bu süsün neye mal olduğundan kadınlar ekseriya gafildirler. Kız babalarının ve kocaların bundan şikâyetlerini hicvedenlerden biri diyor ki: «Başına büyük derd arayanlar için iki şey tavsiye edilir. Biri gemi, diğeri kadın. Bu ikisinin techizi kadar hayatta sıkıntı ve azab veren hiçbir şey yoktur. Pilaute»

Kadınların süslenme za'fı üzerinde kız babaları ve kocalardan gayri erkeklerin duygularına gelince; estetik «esthétique» tarafı hariç olmak üzere ölçülü süslenme her zaman hoşa gider. Kadınların hoş görünme arzuları da tabiiliği ve sadeliği nisbetinde takdir edilir. Bilakis hoşa gitmek için mufrit bir cehd içinde çırpınan kadın daima muvaffakıyetsizliğe uğrar.

Tuvalet ve işve ihtirası yaş ilerledikce vehamet gösterir, ve kadın artık yalnız zevki ürkütmek değil ayni zamanda gülünç olmak derkesine düşer. Hele birde zekâsı ve bilgisi ile öğünmeyi ele alırsa tahammül büsbütün güç olur, ve her ne şekil ve tarzı ihtiyar ederse etsin güzel görünmek için yapılan bütün gayretler az semere verir.

[Bir çok kadınlar vardır ki sevimli olduklarını unuttukca daha sevimli olurlar. Marinaux].

İbni Sina ve Tecrübî Metodun Doğuşu

Haydar Tolun

İngiliz Filozofu Bacon, «*Yeni mantık Novum Organum*» adlı eserinde şunları iddia eder:

«Eski mantık (Aristo mantığı) » hakikatın aranmasını kolaylaştırmaktan ziyade esası âmiyane bilgiler olan hataları tesbit ettiğinden faydalı olmaktan ziyade muzır olmuştur. İlmin ilk esaslarını keşif ve tahkik edebilmek husunda «Kıyas» ın hiç bir hizmeti yoktur. Hatta bununla orta esaslar bile bulunamaz. Bu alet, tabiatın derinliklerine nüfuz edebilmek için pek zaiftir . . . . . .

. . . .

Bugün elimizde bulunan ilimler bize tamamile Yunanlılardan gelmiştir. Roma, Arap ve hatta bunlardan sonraki müelliflerin eserleri büyük bir hacim ve kıymette değildirler»[1].

[1] Mustafa Şekip, Terekki Fikri Menşe ve tekâmülü, S. 28.

Bacon işte bu suretle Aristoyu ve bütün orta çağı inkâr eder.

Mantık yazanların çoğu da *Novum organum*'un cazibesine kapılmışlar ve Bacon'dan önce tecrübeye hiç ehemmiyet verilmediğini; Aristonun surî mantığına körü körüne bağlanarak yalnız kıyasla (Syllogisme) iktifa edildiğini zannetmişlerdir. Bu müellifler göre surî mantığın ve kıyasın tecrübî ilimler için kâfi olmadığın ilk defa anlayanlar *(François Bacon)* ile *(Descartes)* olmuşlardır.

Böyle yanlış bir hükmün saiki iki olabilir:

I — Tefekkür ve felsefe tarihini iyi kavrayamamış olmak.

II — İngiliz ve Fransız muhibbi bulunmak.

Filhakika bu iki saikten birisidir ki bütün orta çağı karanlık bir gece, rönesansı da bir «Yeniden doğuş» ve mesut bir günün sabahı gibi telakki ettirmiştir.

Halbuki *Bacon* dan önce tecrübe ve müşahede yoktu. Demek :

Farabî yoktu; İbnisina yoktu; Galilée yoktu; Toricelli yoktu demektir! yani: musikî yoktu; tıb yoktu; ilim yoktu demektir. Daha ziyade bitaraf görünmek için bu çok mühim tezin müdafaasını gene Avrupalı müelliflere bırakayım:

«*Bacon*'ın taraftarları ilimlerin çabuk ilerleyişini her zaman tecrübî ve istikraî metoda atfederler. Bu doğru değildir. Ondan önce de bir çok âlimler *(Novum organum)* dan haberleri olmaksızın ilmin ilerlemesi için çalışıyorlardı, *Galilée* bunlardan biri idi» [1].

Claude Bernard da ayni fikirdedir:

«Bununla beraber hekimlik asırlardenberi yürüyüşü esnasında mütemadiyen iş görmeğe mecbur bulunmuş olduğundan Anpirizm *(Empirisme)* sahasında görgü ile sayılamıyacak kadar çok denemelere girişmiş ve bunlardan faydalı bilgiler elde etmiştir» [2].

[1] Franck, Distionnaire des Sciences Philosophiques, Bacon maddesi.

[2] Claude Bernard, Tıbda Tecrübe, Sa: 1. Galip Atanın tercümesi

«Benim fikrimce, ilim adamları kendi keşiflerini, kendi nazariyelerini ve kendi ilimlerini filozoflardan ayrı olarak yaparlar. Bu hususa inanmayanlar bulunursa *J. de Maistre* nin söylemiş olduğu gibi, ilimde en ziyade keşif yapmış olanların Bacon'ı en az tanımış bulunanlar olduğunu[1] halbuki Bacon'ı okumuş ve onun dedikleri üzerinde derin düşünmüş olanların - zaten Bacon'un kendisi gibi - keşif yapmağa pek de muvaffak olamadıklarını söyleyerek isbat etmek belki kolay olur. Çünki bu ilim tarzları ve bu ilim usulleri ancak laboratuvarlarda, tecrübe yapan adam tabiat meselelerile uğraştığı vakit öğrenilir» [2].

Claude Bernard eserinin diğer bir yerinde ayni fikri şu suretle tamamlamaktadır:

«Bacon'un, her vakit olduğu gibi, mübalagacı hayranları ve çekiştiricileri olmuştu. Kendimi ne bir tarafa, ne de öteki tarafa koymadan söyliyeceğim ki, Bacon'un dehasını tanımakla beraber, onun insan zekâsına yeni bir cihaz vermiş olduğuna, *J. de Maistre* den [3] fazla kanaatim

[1] J. de Maistre, Examen de la Philosophie de Bacon, T: I. P. 81.

[2] Claude Bernardın bahsedilen eseri, Sa. 358.

[3] J. de. Maistre, Examen de la Philosophie de Bacon.

yoktur. *M. de Rémusat* [1] ile birlikte, bana da öyle geliyor ki, delil arama (Induction), kıyastan (Syllogisme) farklı bir şey değildir. Zaten öyle zannediyorum ki, büyük tecrübeciler de tecrübe kaidelerinden önce çıkmışlardır. Nitekim büyük hatipler de belâgat kitaplarından önce gelmişlerdir. Bundan dolayı bana Bacon'dan bahsederken bile, onun tecrübe usulünü icat etmiş olduğunu söylemek caiz değildir gibi gelir. O tecrübe usulü ki Galilée ve Torricelli o kadar hayret verecek derede tatbik ettikleri halde, Bacon onu hiç bir vakit kullanamamıştır» [2].

Tecrübeciliğin Bacon'dan daha önce başladığını şu satırlarla bir defa daha teyit etmek isterim:

«Fizikte usul pek uzun zamanlardanberi değişmedi; daha fazla bir tekemmüle de müsait görünmemektedir. Asırların imtidadı esnasında biz, hissetmenin, muztarip olmanın, cahil kalmanın bin tarzını icat ettik; fakat öğrenmenin usulü bir tane ve gayri mütehavvil olarak kaldı. İstikra kaidelerini ilk defa (Bacon) un bir meslek halinde topladığına bakarak, kendisinden önce bu kaidelerin tatbik edilmediği neticesini çıkarmak doğru değildir. *Le novum organum* (1620) yani tam manasile asrî bir âlim olan Galilénin mesaisinden sonra intişar etmiştir. Halkın ekseriya bilmediği kaideleri neşir ve tamim, ekseriyetle âdi görülen meşgalelere kıymet veren bu eserin halk üzerindeki tesiri pek büyük olmamakla beraber âlim üzerindeki tesirinin sıfır olduğunu şöylemek lâzımdır. Şunu da kaydedelim ki (Bacon), tecrübî meseleleri tenvir etmeğe her kalkışında kendi kaidelerini tatbik ederken adamakıllı yanılmıştır» [1].

Bundan dolayı kuvvetle ve katiyetle diyebiliriz ki: Tecrübe ve müşahedenin lüzumunu felsefe ve pedagojiye tanıtan Bacon değil, fakat bizzat tecrübe ile baş başa yaşayan ve tecrübeyi mesleklerinin en lüzumlu bir aleti halinde elinden hiç bırakmamış olan âlimler ve doktorlardır.

Filozof *Reichenbach*'ın mühim bir Konferansında dediği gibi:

«Rasyoneller ayni zamanda riyaziyeci ve riyazî fizikçidirler. Tecrübeciler ise hayattta daima doğrudan doğruya tecrübeye müracaat ettikleri için bunlar umumiyetle sosyolok, doktor ve tarihçidirler.

Bunların işledikleri ilimler yüzünden, tecrübeci bir felsefe kurmaları gayet tabiîdir.» [2].

[1] De Remusat, Bacon, Sa Vie Son Temps Et Sa Philosophie 1857

[2] Claude Bernard, Tıbda Tecrübe, Sa: 82 Galip Ata tercümesi.

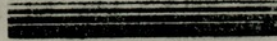
[1] Buvas, Umumî Fizikte Usul, Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası, sayı 7.

[2] Kant hakkında verdiği konferans. (Zaman gazetesinde çıkmıştır, 6-12-1935)

Bu itibarla tecrübî metodun kaynağını Bacon'dan ziyade âlimlerde ve doktorlarda aramak icap eder. Bunun için de tefekkür tarihinin bir az daha yukarılarına bakmak ve oradaki kıymetli başları görmek lâzımdır. Nazarlarımızı bir parça uzağa tevcih edecek olursak: orada:

Galilée, Torricelli ve İbnisina gibi büyük tecrübecileri göreceğiz. O İbnisina ki bütün Avrupa ona «Doktorların Prensi» adını vermiş ve ilk Üniversitelerinde onun eserlerini asırlarca okumuştur. Bundan başka «Tıb» da eşsiz bir üstat olan İbnisinanın mantığını yalnız surî mantıktan ibaret saymak da yanlıştır. Onun mantığında «Maddî Mantık» denen ve vakıaları arayan, tetkik eden bir kısım da vardır ki Bacon'un istikraî mantığı ondan doğmuştur.

Haydar Tolun

Türk'lerde Spor

— X —

Kâmil Kepecioğlu
Başvekâlet Tarihi evrak tasnif heyeti Yardirektörü

Yağlıdirek

18 inci asırda yirmi beş metre tulünde yağlı bir direk dikilip tepesine konan bir kupa içerisine para doldururlar ve kim çıkabilirse para onun olurdu (1). Pek çok kimseler çıkabilirdi.

Başile küp kıranların da haddi hesabı yoktu (2).

Taş atmak

Şimdiki (disk) gibi eskiden Türklerde taş atmak sporu vardı. Bursada atıcılar civarındaki çeşmenin şimal tarafına konan yuvarlak bir taşta ismi okunmıyan birisinin üç taş atıp (rekoru) kırdığını yazmasına bakılırsa bu oyunun da eski bir Türk oyunu olduğu anlaşılır. Küçük çocukların sokaklarda kaydırak oynamaları bu sporun küçük yaştan başladığını gösterir.

Kalkan oyunları

Şimdiki meç ve iskrim oyunlarının başka bir şeklidir. Ellerine birer keskin kılıç ve diğer ellerine de birer kalkan alan iki kişinin yekdiğerine hücumundan ve diğerinin kalkanile taarruzu menetmesinden ibarettir. Zamanımızda dahi oynandığı için, bu oyunun usul ve merasimi malûm ve mazbuttur.

Aşık = Koza Oyunu

Mandanın ayağından çıkan bir kemiği yere korlar elinde değnek olan birisi kozanın içerisine değneğin bir ucunu sokar ve değnek üzerine abanır. Oyuncular da ellerindeki değneklerle sopaya vururlar. Kozayı kaçırmağa çalışırlar. Ebe, sopanın ucunu kozanın içerisine geçirinceye kadar oyun devam eder.

Ayaktopu = Futbol

Bu oyunun Türkler tarafından ne vakıt oynandığı tesbit edilememiş ise de (Divanı Lûgatı Türk) te Tebük şimdiki tabirile (Tebik) gibi ayakla oynanan bir top şeklinde tarif edilmesine nazaran bu eserin yazıldığı 1073 milâdî ve 466 hicrî

(1) Ahmet Rasim tarihi, cilt 2 S. 616, 623
(2) Ahmet Rasim tarihi, cilt 2, S. 619.

tarihlerinde Türklerce malûm bir oyun olduğu tezahür eder. Divanı Lûgatı Türk bir kurşun parçasının üzerine keçi kılı sarılmış büyükçe bir topu ayakla teperek oynanılır diye tarif etmiştir (1) ve Timur ordusunda dahi on dördüncü asırda içi hava ile doldurulmuş kuzu derisinden ayakla oynanan bir top oyunu vardı (2).

Avrupalı bir seyyah ta Ortaasyada gördüğü bir Türk oyununu şöyle tarif ediyor: Hayvan kursağını hava ile şişirmişler, oğlanlar ve kızlar dizilmişler, ayakla ile bu topa vurarak oynuyorlardı. Elleri değmek ve daireden çıkarmak memnu idi (3).

Bu da şimdi asrîleşen futbolun iptidaî şeklidir zannederim.

Kış Sporları

Esasen Ortaasyanın buzlu yaylalarından gelen Türklerce kış sporları, Türk eğlencelerinin en başında gelir. Eski zamanlarda buna (kızak kaymak) derler ve kayanları da pek çok kimseler seyrederdi (4). Ayrıca hayvanlarla çekilen kızaklarla uzun mesafelere gezinti yaparlardı.

Eski devirlerde Türkler ayaklarına uzun tahtalar bağlıyarak kayarlardı ki bu aletin adına Türkçede (ivik) derler. Asrımızda (Sky) denilen tahtaların ismi ötedenberi Türklerce (ivik) (5) idi. Hattâ Bursada bir de (İvikçiler) çarşısı da vardı. Osmanlı Türkleri daima nevruzda harbe giderler ve kasım gelince cepheleri (Meşta) askeri denilen askerlere teslim ederek kışlaklara çekilirlerdi. Kışa mukavemet edecek derecede talimli, mukavemetli oldukları en şiddetli kışlarda bile vazifelerini tamamile yapan (Meşta askeri) evsaf ve teşkilâtlarına dair hiçbir kayde tesadüf edemedim. Kütüphanelerde buna dair birçok vesaik bulunacağı cihetle esaslı bir araştırma yapılması lâzımdır. Bu sayede kış sporlarına dair müspet malûmat elde edilebilir.

Manastır, Erzurum gibi karlı yerlerde ahali kıştan daha çok memnundurlar. Her türlü eğlenceler kış geceleri yapılır, geceleri evlerde toplananlar kartopu oyunundan başka gözlerini bağladıkları bir arkadaşlarının yol bulmak için çalıştığını ve iddia ile herkesin bu işe gönüllü olduğunu gördüm.

Avcıların karlı ve tipili havalarda ava çıktıkları ve muvaffak ta oldukları vardır. Anadolunun ekseri yerlerinde karlı yerlerde yürür, batmamak için ayaklarına kalbur gibi aletler bağlarlar.

Türk ataları karlı ve buzlu arazide yürür, 1657 tarihinde tekmil ordusu, ağırlıkları ve kendisini istikbale gelen Rusçuk kadısı buz tutmuş olan Tunayı atlarla geçtiği halde kızakla geçtiğinden dolayı Silistire valisi ve serasker Fazlı Paşa bu hareketinden dolayı Avcı Sultan Mehmet tarafından idam edilmiştir (1).

(1) Divanı Lûgatı Türk, cilt 1, S. 325 ve Ali Ulvi Beyin Bursa gazetesindeki makalesi.

(2) Ayasofya kütüphanesinde (3029) numarada kayıtlı (Tarihi Timur).

(3) Hatay seyahatnamesi.

(4) Bursa sicilleri, sene 1193, sayıfa 46.

(5) Lehçei Osmanî, cilt 1, sayıfa 255.

(1) Naima, cilt 6, sayıfa 329.

Tabiatın İlk Uçma Makinesi

VE

Tayyareciliğin Aradığı Şey:

Fahri Dalsar
Biyoloji Öğretmeni

İnsanların göklerde uçma arzusu yeni bir şey değildir. Bunun tarihile uğraşanlar insanların çok eski çağlarda bile zaman zaman uçma tecrübeleri yaptıklarını, bir hayal ve efsaneye benzeyen esrarlı uçuşlarını, bazan da korkunç ve acınacak bir halde kendilerini uçurumlardan aşağı attıklarını öğretiyorlar.

Hakikaten kuş olup uçmak kadar zevkli bir şey yoktur. Fakat insanlar kuşları işte böyle erişilmez bir hayal olarak sayısız yüz yıllarca uzaktan seyrettiler, kuşlara ancak yirminci yüz yılda arkadaş olabildiler. Tayyarecilik ilk zamanlarda korkulu görünmesine rağmen bugün karada ve denizde bulunan taşıma vasıtalarından daha emin bir vaziyet arzetmektedir. Hele son zamanlarda bütün gençliği heyecana ve gayrete getiren Plânörcülük havada uçmayı bir eğlence haline getirdi, mavi gökler birer spor sahası haline geldi.

Şimdi biz burada bu zevkli işin tabiatta nasıl başladığını araştıracağız. Bu bahis tabiatte en meraklı ve ciddden hoş bir fasıl teşkil eder.

Sabiatta ilk uçma makinası böceklerin göksünde meydana getirilmiştir. Bununla beraber uçuş tecrübeleri çok geç olmuştur.

Dünyanın geçirdiği yaşları araştıranlar dünyada belli başlı bazı çağlar tesbit ederler. Bunlardan ilk zamanın sonlarına dünyada fevkalâde bir canlanma olmuş, nebatlar ve hayvanlar büyük ilerileme hareketleri yapmışlardır. O zamane kadar denizlerde, çamurlar içine batmış balıklar vücutlarını sürüklemeğe uğraşırken, karadaki kaba ve hantal hayvanlar yaşarken tabiattaki bu

canlılık bütün bunlar üzerinde tesirini göstermiş, balıklar çeşit çeşit renklere bürünmüş, kuşlar parlak kanatlarla süslenmiş tabiatta alabildiğine göz alıcı bir cazibe doğmuş sanki dünya bir bayram yerine dönmüş.

Fakat bütün bunlar canlıların hayat tarzlarına tesir etti, o zamana kadar yaşamak için sarfettikleri enerjinin bir kaç yüz mislini sarfetmeğe başladılar. Sanki bütün canlılar harekete gelmiş, vücutlar harıl harıl işleyen birer makıne olmuşlar. Bu hareketler uzviyetlerde gıda sarfiyatını artırmış, hararet çoğalmış, fazla enerji için teneffüs cihazları inkişafı artmıştır. İşte o vakit mini mini böcekler vücutlarında meydana gelen bu harareti teskin edebilmek için kendilerini yelpazeleyen kanatlara sahip olmuşlar. Bu kanatlar ilk önce titrek sifhalardan ibaretti, bir hararet ocağı haline gelen böceğin etrafındaki havayı yenilemek vazifesini görüyorlardı.

Bu hareketler İlkbaharın başlamasile ve birleşme mevsiminin yaklaşmasile şiddetleniyordu. İşte bu sırada böcekler havaya dayanarak uçtular. O halde ilk uçuş bir nişan gezintisi oldu, genç böcekler çılgın hareketlerle çırpınırken havaya yükselmiş oldular.

Tabiat, uzun zaman bu edalı tecrübe ile iktifa etti, yalnız binlerce yüz yıl sonra ikinci devrin sürünücüleri böceklerin arkasından uçmayı denediler ve ancak üçüncü devrede uçma makinesinin bütün tekâmülile kuş göründü.

Fakat kuşların uçma makanizmasiyle böceklerin uçma tarzları hiçbir suretle mukayese edilemezler. Tecrübeler göstermiştir ki, uçuş sırasında tesbit edilen hareketin kanatların göğüs adalelerile yapılması daha uygundur. Bu daha az karışıktır. Vücut mihverine göre amut bir satıh içinde basit bir gelip gitmeden ibarettir. Bununla beraber havanın mukavemeti kanadı her tarafından eğilmeğe mecbur eder. Bunun neticesi kanadın ucu bu gidip gelmesile (8) şeklinde bir pervane çizer. Kanadın ucu göğsün içine doğru uzanmakta ve her iki tarafta bulunan ikişer adaleye bağlanmaktadır. Kaldırıcı adale gerilerek kanadı kaldırır, indiren adale çekilerek indirir.

Kanatların hareketleri bütün böceklerde ayni tarzda olmaz. Kelebeklerde kanatların hareketleri şakuliye yakın bir istikamet alır, sinir kanatlılarda vücut mihverine nazaran muvaziye yakın bir şekilde hareket ederler.

Adalenin bir saniyede kaç defa gerildiğini ve gevşediğini bilmek isteyen fizyolojistler için kananatların sarsılması tarzı çok alâkadar edici bir meseledir. Kabul ediliyor ki âdi Sineklerin çıkardıkları ince ses kanatlarının hareketlerinden ileri gelmektedir. Muhtelif uçan böceklerin hasıl ettikleri sesler mukayese edilerek bu gerilmelerin farkları tayin edilmektedir. Âdi arılar bir «La»

sesi verirler. Bunu saniyede (440) titreme olarak kabul edersek Sinek «fa» sesi verir. Bu da saniyede «335» titreme olur. Arıların hareketlerine tesir eden muhtelif âmillerden vızıltılarının şekli değişir. Arılar kızdırılırsa çok ince ve keskin bir ses çıkarırlar. Halbuki bal aramaya çıktıkları vakit hasıl ettikleri ses saniyede (440) titremeli bir «la» dır. Akşam, kovana yorgun argın döndükleri zaman, tıpkı işinden dönen yorgun bir adamın yolda ayaklarını sürüklemesi gibi, diyapazon alçalır ve vızıltı 330 titremeli bir «sol»dan ibaret olur.

Saniyenin yüzde birinden daha aşağı olan kanadın hareketlerini tetkik hususunda Sinema makinesinden istifade edilmiştir. Bununla beraber bu hareketleri görmek için Sinema makinesi de kâfi gelmez. Çünki çok az zamanda çok fazla resim çıkarmak henüz kabil değildir. Bu iş için öyle bir makine lâzımdır ki bir saniyede 2.000 tane ve her birisi iki santimetre uzunluğunda fotoğraf alabilsin. Böyle bir makinede hassas şerit saniyede 40 metre suratle çevrilmek icabeder.

Hava içinde yükselme:

Kuşların tersine böceklerde kuyruk olmadığı gibi yollarını değiştirmek için kanat bükmeleri de yoktur. Anlaşılıyor ki böcek karın ve ayaklarının hareketleri ve bir terazilenme şeklile bunu temin etmektedir.

Bu mesele cidden mühim ve Tayyareciliği çok alâkadar eder. Çünkü bugün Tayyarede aranılan en mühim vasıf emniyet düzeninin tekâmülüdür. Bir Tayyare motörü bozulduğu, bir pervane çıktığı vakit tayyareyi bırakıp atlamaktan başka yapacak çare yoktur, tayyareden eser kalmaz. Niçin bir motör bozulması ve pervane çıkması Tayyareyi elden çıkarıyor? Çünkü Tayyarenin bir kararda ve muvazeneli olması için motorunun çalışması ve pervanesinin dönmesi lâzımdır. Aksi halde takla atarak yere düşer. Eğer uçan hayvanlar tetkik edilirse bunlarda takla atmak görülmez. Ohalde Tayyarelerde bulunmayan bu muvazene uçan hayvanların hepsinde vardır.

Niçin Tayyare yapanlar daima kuşların uçma tarzını taklit etmeğe çalışırlar? Kuşların uçuşlarını taklit etmek hatalıdır. Çünkü kuşların vücutlarının teşrihi çok karışıktır. Tıpkı onun gibi yapmağa imkân yoktur. O halde kuşları Tayyarecilikte model etmek doğru bir yol değildir. Fakat diğer bir kısım hayvanlar vardır ki bir Tayyareye daha uygundur. Motorları içlerinde ve vücudları bir balon sepetine benzeyen bu hayvanlar «Böcekler»dir. Bu hususta Tayyare yapanlara bazı enteresan noktalar izah edilebilir.

Önce şunu işaret edelim ki normal bir uçuşta kanatların sarsılma adedi sabittir, yani böcek daima ayni notayı verir. Fakat bu vızıltı şiddet itibarile az çok değişir. Bu ise vüsatın değiştiğini gösterir. Meselâ 100 miligram ağırlığındaki bir

arı 75 miligram ağırlıkla uçarken, hiç bir şey taşımadığı vakitten daha şiddetli ihtizaz yaptırır.

Böceklerde karnın hareketleri istikrar hususunda çok faydalı iş görür. Meselâ bir suarısının karnı lüzumundan fazla kıvrıktır. Tecrübeler gösteriyor ki bu şekildeki kıvrıklıkla istikrar otomatik bir hale getirilmiştir. Eğer yere doğru bir tarafı çukur, bir tarafı kabarık bir karton atılırsa çukur tarafile düştüğü görülür.

Böcekler de kuşlar gibi boyunlarını aşağı yukarı uzatmak ve göğüs üstüne çekmekte kabiliyeti yoktur. Bu hareketler siklet merkezini ve ilerleme mukavemetini değiştirir. Fakat karnın oynaklığı ön tarafın katılığını telâfi etmektedir. Böceklerin iç içe geçen halkalı karınları onlara muhtelif vaziyetler almaya müsade eder. Bir çalıdan diğerine yavaşça uçan bir arıya bakılırsa görülürki karının bu hususî bükülüşü açıkça ona yardım etmektedir.

Eğer monoplân Tayyarelerin yapılışında bu su arısının vaziyeti nazarı dikkate alınırsa yerden yükseliş sırasında Tayyarenin takla atmamasının önüne geçilmiş olur, çünkü Tayyareye bu sırada çok büyük bir sürat verilmektedir. Halbuki arıda ilk sürat çok azdır. Bu vaziyet hayvanlarda bilhassa yüksekten aşağıdaki bir nokta üzerine konarken daha mühimdir.

Nihayet makaslı böceğin kalın kanatlarının muvazenette tutmaya uygun bir şekli ve hususî bir vaziyeti vardir. Bazı kimseler bu kanatları, arkada hava uskuru vazifesini gören yelkenli tayyarelerle mukayese etmişlerdir. Bu vaziyet pervanesi arkada yapılan iki satıhlı Wrigh't tayyarelerine biraz benzer.

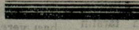
Sineklerdeki terazilenme kabiliyeti meraklı bir adam tarafından tetkik edilmiştir. Bu tecrübelerle ortaya çıkarılmıştır ki kanatları yolunan böcekler uçma kabiliyetlerini kaybetmezler. Fakat yalnız ilerleyemezler. Eeğer bir sineğin iki kanadı koparılır ve bir masanın kenarına konulursa evvelâ uçmakta tereddüt eder, sonra yere düşmek için karnını çukurlaştırarak bir pervane gibi kendini boşluğa doğru bırakır. Önce başı yere gelir ve sırt üstüne devrilir. Yere düşünce sırtının üstünde kalmışsa tekrar başının üstüne dönmek için yenieen bir iki defa daha sıçrar, sinek bir kaç tecrübeden sonra gayretinin faydasızlığını anlar ve yerde yürümeğe razı olur. Artık ufkî ve yukarı uçuş yapamaz. Kanadın kesilmesi sineğe bu vaziyette takla attırır. Çünkü kanatların hareketi sıklet merkezini ileriye ve geriye götürür ve bunun neticesi istikrarını temin eder.

Bütün bunlar tayyareciler için hal hazırdaki cihazların takla atması noktasından mühimdir. Çünkü tayyarelerde sıklet merkezi böçekte olduğu gibi cihazın muvazenet mihverile mütenasip aşağıda değildir. Tayyareci süratle bu merkezi değiştirmek kolaylığına malik değildir. Bu

işle uğraşanlara denebilirki böceklerdeki bu fevkalade muvaffakiyet henüz tayyarelerde tatbik edilememektedir. Halbuki her ikisi de ayni vecihle hareket etmek ister. Şurası muhakkaktır ki kuşlarda da muvazene şartları böceklerin tıpkısıdır. Fakat bunlar öyle duygulu makinelerdir ki ihtiyaca göre süratle istikrar vaziyetini değiştirmeğe uygundur.

Plânörlerde aşağı yukarı böceklerde görülen bu hususiyetler tatbik edilmektedir. Çünkü havada kendiliğinden muvazenet ve istikrar temin eden plânörlerin vaziyeti tayyareciden daha emindir. Onda ağır bir motör külfeti olmadığı için siklet merkezinin değiştirilmesine lüzum yoktur.

Plânör olmak isteyenler için bu bahsi alâkalı ümit ederiz. Bütün fen hadiselerinin tabiatta var olduğnnu daima hatırda tutarak gençlerin muhitlerini tanımaları, anlamaları onların yetişmeleri için şüphesiz çok mühimdir.

Otuz Yıl Önce Bursada Kültür Hayatı [*]

Maarif idaresi - Bütçesi - Orta ve ilkmektepler - Medreseler - Müfredat Programları - Ekalliyet ve yabancı mektepleri - Müze ve Kütüpaneler - Matbaa ve gazeteler.

Nazım Yücelt
Öğretmen

Bursa Mekteplerine 1879 tarihinde ilk defa olarak Maarif müdürü tayin edilmiş ve müdüriyet kadrosu zaman zaman ikmal edilmiştir. (1884) de Maarif Muhasebe memuru ve ve sandık emini, 1890 da bir Maarif kâtibi 1891 de Muhasebe memuruna bir arkadaş 1895 te bir kâtip 1902 de de ilkmekteplere iki müfettiş ve iki kâtip daha verilmiş ki bu suretle Maarif müdürlüğü kadrosu; bir müdür, bir muhasebeci ve iki kâtibi ve sandık emini dört kâtip ve iki müfettişten ibaretti. Maarif müdürü bütün mektepleri, Asarı atika, Matbaa ve Kütüphaneleri teftiş ve murakabe eder.

Mektepler çoğalınca idareleri güçleşmiş, Maarif müdürünün de hazır bulunduğu bır maarif toplantısında 1882 den itibaren dörtte biri İstanbul yüksek mekteplerine ve geri kalanı yerli mekteplere sarfedilmek üzere âşar ve musakkafat vergisine Maarif hissesi konmuş idi. Ayrıca İpek ve Tütünden de Maarif hissesi alınıyordu. 1886 senesinde Vilâyet Maarif vergisinden İstanbul yüksek mekteplerine yollanan dörtte bir miktar, yarıya iblâğ olunmuş bunu̧nla beraber vergi miktarı da artırılmış idi. İlk sene Maarif vergisi on yedi bin lira iken 1901, 1902 senelerinde yirmi beş bin lirayı geçmiştir. Bunlara İpek ve Tütünden

[*] Bu tarihte Bursa vilâyetinin mülhakatı; Bursa, Gemlik, Mihaliç, Mudanya, Kirmastı, Atranos, Pazarköy, Bilecik, Söğüt, Yenişehir, İnegöl, Kütahya, Eskişehir, Uşak, Simav, Gediz, Afyon, Sandıklı, Aziziye, Bolvadin, Balıkesir, Ayvalık, Erdek, Bandırma, Edremit, Burhaniye, Sındırgı, Gönen, Balyadan ibarettir.

alınan vergiler dahil değildir. Çünkü bu para düyunuumumiyeden doğrudan doğruya Maarif nezaretine verilmekte idi.

1901 senesinde mezbehadan fazla bir vergi tahsil edilip Şam tıbbiye mektebine verilmek üzere Maarif nezaretine gönderiliyordu. Bu da senede (2500) lira tutmakta idi. İlk mekteplerin bütçesi mahallinden temin edilirdi. Maarif vergisinden bu müesseselere hisse ayrılmamıştır. İlkmekteplerin varidatı, sarf yeri gaip olan Evkaf geliri, mahallelerde hayırlı işler için ayrılan para, mektepler için inşa olunan emlâk ve akarın icar bedelleri, bazı paraların faizi, kararlar veya emirlerle yapılan istianeler, Evkafın ayırdığı para, mektep taksitleri, piyanko hasılatı, iane ve teberrulardan temin olunurdu.

1905 senesi Bursa Maarif bütçesi:

Kuruş	
72550	Vilâyet Maarif idaresi
297870	Bursa leyli idadî mektebi
99000	Bursa Hamidiye leylî medresei muallimini ve iptidaî mektebi
6840	Yabancı mektepler Türkçe muallimleri
223000	Balıkesir, Kütahya, Afyon, Bilecik, Söğüt neharî idadîleri.
312880	36 Rüşdiye mektebi
16740	Dört iptidaî mektebi
1028820	YEKÛN

Bütçeye yalnız dört iptidaî mektebi dahildir. Diğer ilk mekteplerin bütçesi ayrıca mahallinde yapılır.

Biri Bursada leylî, diğer beşi Balıkesir, Kütahya, Afyon, Bilecik, Söğütte neharî olmak üzere altı idadî ve yine Bursada bir Askerî idadî bir San'at mektebi bir medresei muallimin, bir Ziraat mektebi mevcuttur.

Bursa leylî idadîsi 22 Temmuz 1301 1883, Balıkesir idadisi 11 Şubat 1301 1883, Kütahya 12 Kânunusani 1306-1888, Söğüt 2 Kânunusani 1321-1903 tarihlerinde kurulmuştur. Askerî idadî 29 Mayıs 1308-1890 da şimdiki binasına taşınmıştır.

Mektepler derecai tahsil itibarile üç sene ilk mektep, üç sene Rüşdiye, iki sene neharî idadî, iki sene leylî idadî (Leylî idadî bu suretle dört seneye iblâğ ediliyor) olmak üzere tasnif edilmiştir.

Muallim mektebi [*] 1300 senesinde açılmış, bu mektep ihtiyacı karşılayamadığı için 1322—1904 senesi Ağustosunun 19 uncu günü tatbikat mektebi ile birlikte medresei muallimin açılmıştır.

San'at mektebi Filibos mahallesinde Türkmen oğlu konağında 1286-1865 tarihinde açılmış ve 1301-1883 de İnas rüşdiyesinin - bugünkü kız muallim mektebininin - alt katına 1302-1884 de Tiyatro binasına, 1313-1895 de şimdiki binasına yerleşmiştir. Mektep beş sınıf üzerinde açılmıştır. Ziraat mektebi 1308-1890 da açılmıştır. Böcekçilik Enistütüsü 1304-1886 kurulmuştur.

[*] Muallim Mektebi 1926 senesinde lâğvedilmiş olup yerinde halen erkek Ortamektebi vardır.

Medreselere gelince: (1904) de:

Adet	Talebe miktarı	Yeri
33	1264	Bursa
34	1459	Bilecik
135	4527	Küthya
79	2191	Afyon
45	1030	Balıkesir
326	10471	YEKÛN

Yalnız Bursada 33 medrese ve buralarda okuyan 1264 medrese talebesi mevcuttur. Rüşdiyelerde (Türkçe, Ahlâk, Arapça, Farisî, Fransızca, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Hüsnühat, Resim, Kuran maa tecvit, Ulûmu diniye) iki senelik idadilerde bu derslerden maada fazla olarak (Kitabet ve Ziraat) dersleri okutulmakta, dört senelik îdadilerde daha doğrusu altıncı yedinci senelerde (Edebiyat, Resmî kitabet, Kavanin, Usulu defteri, Cebir, Müsellesat, Kozmoğrafya, Mihanik, Fizik, Kimya, Mevalit, Hıfzıssıhha, İlmi servet) ilâve ediliyor ve (Türkçe, Farisî, Kuran, Hesap, Hendese) kalkıyor.

1904 de vilâyet ve vilâyete bağlı mütasarrıflık ve kazalarda (38) Rüşdiye mektebi olup talebe yekûnu (2055) dir. Sanat mektebinin müfredat proğramı da şöyledir: Elifba, Kuran, İlmihal, Türkçe, Hesap, Coğrafya, Hendese, Kitabet, Malûmatı nafia, Usulü defteri, Tarih, Fransızca, Resim, Hat,

Marangozluk, Terzilik, Kunduracılık, Demircilik, Mücellitlik sanatları ve bir de Bandosu vardı.

Bu mekteplerin idaresi de Maarif komisyonlarına verilmiştir. Müfredat programlarının tertibi ile muallimlerin intihabı Maarif nezaretine aittir.

Bursa ve mülhakatında 3020 ilk mektep ve bu mekteplerde (132859) talebe vardır. Müfredat programları da şöyledir: (Elifba, Kuran, Tecvit, İlmihal, Türkçe, Hesap, Coğrafya, Ziraat ve Ahlâkı havi Kıraat, Tarih) dir.

1904 de Bursadaki ilk mektepler şunlardır: Hisarda Hamidiye mektebi, Muallim mektebi tatbikat kısmı, Mecidiye, Osmaniye, Hüdauendigâr (Çekirge), Yıldırım, Çelebi Sultan, Muradı sani, Nümunei terekki, Reyhan, Nalbantoğlu, Emir Sultan, Hacı Hüsam, Darülfeyz, Şemsülmaarif, Miratülmaarif, Rehberi marifet, Oruç Bey, Timurlu, Hançerli, Meydancık, İncirli, yeni mahalle, Mollaarap, Paşa mahallesi, Hoea Hasan mahallesi, Selimiye mahallesi, Reyhan İnas.

Talebe yekûnu (2384) Muallim adedi de Baş muallimlerle beraber (53) tür.

Evlerde de bazı kadınlar tarafından ders veriliyordu. Bunların adedi 46 olup talebesi de (765) dir.

Yabancı mekteklere gelince:

Adet	Talebe Kız	Talebe Erkek	Yekûn	Cinsi
148	5404	10427	15831	Rum
35	1682	3385	5067	Ermeni
3	83	182	215	Protestan
4	121	185	306	Ermeni katoliği
2	90	85	175	Yahudi
4	243	200	443	Fransız
1	112		112	Amerikan
197	7735	14414	21150	YEKÛN

Bursa Müzesi ilk defa olarak 1316-1901 senesinde şimdiki Lise binasında açılmıştır.

Bursa ve mülhakatında 28 Kütüphane mevcut olup bunun 9 tanesi Bursada idi. 6729 cilt kitap vardı.

Üç Matbaa tesis edilmiş olup mülhakatta Matbaa yoktu. Vilâyet Matbaası 1284-1866 da kurulmuştur. Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca kitap ve gazete basabilirdi. Diğeri Emrî matbaası idi. 1307-1890 da kurulmuştur. Üçüncüsü Feraizci zade Matbaasıdır. 1291 - 1873 de kurulmuştur.

Emri Matbaasında (Bursa) adında haftalık gayri resmî bir gazete neşredilmiştir. Ayrıca (Sanayi) ve (Fevait) adında iki Mecmua daha çıkmış sada bilahare tatil edilmiştir.

Ülküsüz Yaşıyanlara

Hayat kıymetli midir? bilmem ben ummuyorum:
Hergün seviniyorsun, bir gün geçmiştir diye.
Gidiyorsun ey yolcu, bilir misin nereye?
Fakat seviniyorsun bir gün geçmiştir diye !

Karanlık yerden geldin, gittiğin yer karanlık
Bir ışık istiyorsun, yulunu görmek için
Attığın her adımdan korkuyorsun anladık
Ondan seviniyorsun bir gün geçmiştir diye

Geçen günler çoğalıp yığıldıkça önüne
Bir gün gelecektir ki, o gün geçemiyecek
Ve sen acıyacaksın o geçmiş günlerine
Ve sevinmiyeceksin bir gün geçmiştir diye

Hakkı Baha

Kendine İnan

Vedide Baha

Gandi diyor ki: «Hayat süratle dönen bir tekerleğe benzer. Kendini muhitten merkeze doğru atmağa bak.. Muhitteki sürat ve hız insanı makineleştirir. Merkeze kaç.. Sükûn bulmağa çalış. Kendini dinle... Geldiğin ve gideceğin yola bak.. Dur.. Düşün..»

Evet, kontrolsuz bir sür'at en tehlikeli bir şeydir. Fakat hepimiz, uçar gibi geçen günlerimizin içinde durup dinlenecek, kendimizi dinleyecek bir an bulamıyoruz bile.. Kablelmilâttan tutunuzda bugüne gelinceye kadar bütün filozoflar: «Kendini tanı!» diye bağırdılar.. Fakat bu gün «Kendimi bilmiyorum» demeğe kim cesaret edebilir ? Kendimizi dinlemek objektif bir şekilde görmek lâzım... Meşhur Hint şairi Tagor mektebinde çocuklara kendilerini dinlemeği çok güzel öğretiyor. Hergün şafak sökmeden kaldırılıyorlar.. Mehtaplı gecelerde tabiatla kucak kucağa bırakılıyorlar. Kimse konuşmuyor, kimse bağırmıyor, herkes büyüklük ve güzellik içinde kendi varlığını duyuyor... Burasını gezen birisi şöyle yazıyor: Hindistan gecelerinin öyle bir saati vardır ki ilk şafak atmazdan biraz evel, yıldızlar inanılmayacak kadar parlak ve yakındır. Ağaçlar dostça insanın yanında durur. Uyanan kuşlar daha henüz şarkılarına başlamamıştır. Fakat bütün dünya uyanık, canlı, dikkatli ve uysaldır. İşte bu saatlerde görünenle görünmiyen şey arasındaki perde o kadar şafaklaşmış ve incelmiştir ki ebedi güzellik ve doğruluğa insan ruhunun nüfuz etmesi için büyük manialar kalmamıştır.»

İnsanın ebedi güzellik ve doğruluğun bir parçası olan ruhunu dinlemesi için en güzel saat.. O zaman nefsinizi, nefislerinizi olduğu gibi göreceksiniz, nesiniz ? ne istiyorsunuz? ne istemiyorsunuz.. Ne yapacaksınız?. Dünkü yaptıklarınız ülkünüze uygun mudur? ülkünüze yaklaşıyor musunuz? Uşaklaşıyor musunuz?. Kendinizle baş başa bu sualere cevap vereceksiniz.. Lâkin burada aldanacak ve aldatacak yine siz olduğunuz için bütün iradenizle olduğu gibi görmeğe çalışmalısınız.. Kendinizdeki kusurları görmekten

çekinmeyin.. Bütün eksikliklerinizden, zaif taraflarınızdan utanıp bu saatte üzerlerinden sıyrılmak istiyen perdeyi örtmeğe çalışmayın... Hatalarınızı kabul edin.. Korkmayın!.. Kaçmayın!.. İnsan ruhundaki kudret onların hepsini yok eder.. Hepsini temizler.. Yalnız bir şartla : İnanmakla..

İnsanları en çok biribirine düşman eden, cemiyetleri mahvetmeğe kadar varan dertlerin en mühimmi itimatsızlıktır. Ferdi de parça parça eden, öldüren yine ayni derttir. İnanmamak.. Kendini olduğu gibi görememek.. Hatalarını sezmek fakat onları düzeltecek kudreti kendinde bulamamak ve korkmak.. İnanmamak.. Fakat bu korkaklar kendilerindeki potentiel kuvveti, gizli kuvveti bir bilselerdi!. Büyük kudretin önünde akar sular durur, durgun sular şelâleler olur. Dağlar delinir, denizler yol olur, rüzgâra gem vurulur, bugünkü zekâmızın eremediği baş döndürücü harikalar hep onun eseri olurdu. Lâkin bütün bunlara rağmen her ağızdan inilti halinde çıkan kokmuş bir ses: «Ben ne yapabilirim?», «Bir tek insan ne yapabilir?», «Ben neyim ki...» Diyor..

Bu miskin sesi susdurmalıyız.. Ruhumuzun öz sesini dinlemğe çalışmalıyız.,. Kendimize ve çocuklarımıza «Her şeyi yapabilirim.» «Bir insan pek çok şey yapabilir.» Ben her şeyim.» demesini öğretmeliyiz.. Bu biraz mübalâğalı gibi görünebilir. Fakat Shakespear'in dediği gibi ağaca vurmak istiyorsan yıldızlara nişan al... Bunu böyle yapanlar da var... Bu gün içinde yaşadığımız cemiyeti yoğuranlar ona şekil verenler hep gür sesle bunları bağıranlardır.. «Benim!.. Ben..» diyenlerdir...

* * *

Thorove Nitivgoli ıztırap içinde ölen vatandaşlarının sesini duydu. Cemiyetinin, ailesinin bu kadar batıl kanaatlarını taşkın servetile ayaklar altına alarak tek bir kadın askerlerin yaralarına bakmak için yanına aldığı beş on hemşire ile beraber ta.. Londradan İstanbula geldi. Sıdan ölen askerlere bir ışık gibi, hayat gibi geldi. Binlerce insanı bir tek kadın kurtardı.

Madam Küri hatıratında: «İmanım vardı... Kendime güveniyordum. İşte bu kadar..» Diyor.

Bir gün yedi sekiz yaşında küçük bir çocuk elinde bir kâğıtla mektepten eve geliyor. Annesi tezkereyi okuyor. «Anormal olduğu için öğrenemez.» Kaydını görünce isyan ediyor. «Hayır, benim çocuğum anormal değildir. Ben öğreteceğim.» diyor.. Meşhur Edison meydana çıkıyor. Çünkü annesinin imanı vardı.

İstiklâl harbi esnasında ümitsizliğin en son safhasında mecliste bir Meb'us Namık Kemalin vatan ıstırabı ve aşkile yanan kalbinden çıkan Şu beyti tekrarlıyor:

Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini
Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini

Atatürk:

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini!
Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini!..

Diye cevap verdi. Atatürk kendine inanıyordu. Milletine inanıyordu.

Amerikalıların meşhur Reisicumhuru Linkolene en çok beğendiği kitabı sormuşlar. «Üvey annemdir.» diye cevap vermiş. Linkolenin hayatını bilenler bilir ki ona bütün tahsilini veren tek başına Üvey annesi olmuştu. Kadın çocuğa inanmış; ondakı kudretin tohumlarını ve kendinde de onu yetiştirecek kudreti görmüştü.

Zekâ testlerinin yardımile yapılan tetkikler bize gösteriyor ki bütün büyük işleri yapmağa namzet olan insanlar normal ve onun fevkindeki zekâya malik olan insanlardır.. Tekrar zekâ testlerinin en eyileri bize şunu da bildiriyor ki anormaller ilkmektebin üçüncü sınıfından yukarıya nadiren yükselebiliyor. Bu hakikatlerden şu neticeyi çıkarabiliriz: Tahsilin bu seviyesine vasıl olan bizler normal ve normalin fevkindeki zekâlara sahibiz. Binaenaleyh, zekâ cihetinden bütün büyük işleri yapmak kuvvetindeyiz.

Yalnız buna iman edelim. Bunu istiyelim. İçimizdeki meşaleyi yakalım. Büyük muharrirlerden biri diyor ki: Bu dünyada bütün «büyük» dediklerimizin bizden olan farkı onların ilâhi meşaleyi yakmış ve bizim ise yakmamış olmamızdır. Çocuklar! bize verilen kuvvetleri tanımağa çalışalım. Kendimize inanalım. Kendimizi küçültmiyelim. Şekspirin dediği gibi ağaca vurmak istiyorsak yıldızlara nişan almak lâzımdır.

Onun için «Ben bir şey değilim!» değil «Ben her şeyim!» diyelim.. Göğsümüz bu imanla dolu olduğu zaman başımız dik, göğsümüz kabarık, gözlerimiz ateş dolu, ayaklarımız kudretli olacak.. Yorulmıyacağız, sıkılmıyacağız. ufak manasız şeylerle zamanımızı öldürmiyeceğiz. Dilenciler gibi karşımıza fırsatın çıkmasını beklemiyeceğiz. Napolyon gibi: «Fırsat mı? fırsatı ben yaratırım.» diyeceğiz.

Işık Çocukları

-PROLOĞ-

Kemal Ergenekon

—Mevsimin saçlarında ay ateşten bir dilim,
Deniz köpük bir bahar ormanda, kızım düşün..
Bir gece dudağile yandımmavi bir düş'ün,
Bu alevli rüyayı ah bir anlatsa dilim:

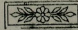
«Yıldızlar kuşlar gibi uçuyorken göklerde,
Kendimi görüyordum koru gibi bir yerde.
Çiçekler kanatlanmış gûya sesleniyordu;
Baktım ayın yüzüne: Sanki kızıl bir kordu.
Çemenlerde titrerken baharın inc:leri,
Sesler, renkler, kokular doldurmuştu her yeri.
Taflanların içinde dere nurdan bir saçtı;
Birden çakan bir şimşek çevreme ışık saçtı.
Yandı bakışlarımda: yedi renkli alkımın
Işıktan tüllerile - yıldızlardan saklımın
Suya inişi gibi - çıkan mavi bir peri:
Altın bir şafak gibi tutuşturdu her yeri.
Parıldayan saçları omuzlarında bir tül,
Göğsünde koncalanmış kırmızı aydan bir gül.
Hâlâ yedi rengile gök alkımı belinde:
Baktım, yeşim bir kaval tutuyordu elinde.
Gülüşile yerlere çiçekler döküyordu:
Sanki güneş fecirle içime söküyordu.

Tutulmuş gibi durdum, atmadım bir adım.
O ilerledi. Durdu. Ve sonra dedi:
«—Adım
Mavi Işık-Gökkızı.» Bu dökülen sözlerle
Çemen çiğ çiğ kesildi. Gene dedi:»
«—İlerle!.
En büyük bir kıvançla dolarak taşsın için.
Bu rüyadan örülmüş sevinç tasından için.
Gök Tanrının sırrile yansın dudaklarınız!.»
Gönlümde bahar açtı. Dedim:
—Ey ışıktan Kız,
Ruhumun kaynağıdır içimde gözleriniz:
Tanrının sırrı neyse onu bana veriniz.»
Oklaşan bakışile ay göğsünde bir yaydı.
Köpükten saçlarını tekrar omzuna yaydı.
Yelin fısıltısile uçuklaşırken her dal,
Elini uzatarak: dedi
«—Bu yeşim kaval
İşlenmiştir en usta bir sihirbaz elinde.
Oturur perilerin görünmiyen ilinde.
Ona yedi deliktir göklerin yedi rengi,
Her delikten duyulur yedi ayrı ahengi.»
Sonra nurdan başını biraz önüne eğdi:
Elindeki kavala nardan dudağı değdi:
......Yedi renk açtı sandım gökte bu yedi sesten;
Ben tutuşmuş gibiydim bu büyülü nefesten.
Şafaktan bir bahardı orman altın bir izde:
Köpükten çiçeklerle yaprak yaprak denizde.
Yıldızlar saçlarında kıvılcımdı göklerin,
Ceylanlar sıçrıyordu yeşil yüzünde yerin?
Şimşek yüklü sellerle gürleyordu yamaçlar,
Sallanırdı bir peri raksı ile ağaçlar.

Bu şarkı ummanında rüzgâr çiçekleşiyordu;
Alev yeleli atlar yerleri eşiyordu....
Atlar kızıl bir bulut: Gök denize boşandı,
Şimşekler atlıların elinde kamçı, yandız.
Yağdıkça ormanların dallarına her yıldız:
Baktım:

Keya üstünde gökten inen Işık Kız
Yüzünde şafakların rengi yanarken dal dal,
Nurlar saçan kaynaktı dudaklarında kaval.
Başını kaldırarak birden, yüzüme baktı:
İki inci gözünden dudaklarına aktı.
Kavalımı vererek elime şöyle dedi:
«—Gökten sulara inen ışık alkımın yedi.
Rengi gibi bu kaval yedi ayrı ses verir,
Bu yedi şarkıdan da yedi acun belirir.
Denizler kükreyerek ormanlar coşacaktır;
Akşamların altında atlılar koşacaktır;
Bu tılsımlı kavala dudakların bir değsin;
Boşlukların içinde ışıklanacak sesin.
Açılacak gözlerin bir destan rüyasına.
Güneşler aksederken günün altın tasına
Uzat dudaklarını bu büyülü kavala.
Ormanlar arasından geçerek çala çala,
Akşamların içinde akan sulardan yol al,
Sabah çiçeklerini döksün önüne al al,
Hızlaşan rüzgârların köpük sırtına atla:
En geniş yaylalardan geç bu görünmez atla.
İlk atanın güneşe baktığı yerlere var!
Orda yalçın bir dağda tılsımlı bir kaya var.
Bu taşın yedi yüzü yedi altın yapraktır,
Bu taş kitabede bir destan okunacaktır.

Orada her satırı yazdı bir şimşek oku.
Kavalının sesile her ateş sözü oku.
Saracak dudağını gözlerimin alkımı;.»
Uzattı kavalını, aldım:
«—Yedi şarkımı
Yedi ayrı yüzünden söylerken bana kaya,
Elimle yazacağım onları doğan aya.»
Dedim, elimde kaval.
Birden önümde dal dal
Pembe mavi bir ışık içinde söndü izi
Uçan nurdan bir kuştu...
Yanan başımı eğdim,
Dudaklarımla değdim
Kavala, gözlerimde yedi şarkı denizi
Yedi renkle tutuştu:

HALKEVLERİ

VE

Bedîî Terbiye

M. Rami Karul
Felsefe Muallimi

Resim ve müzik kültürünü yaymak için Halkevvleri nasıl çalışabilir.

Güzellik bir intibaktır. Dünyanın şaheser saydığı birçok resimleri hayatımızın geçmiş günlerinde gördüdümüz zaman eğer bunların meşhur şeyler olduğunu bize söylemedilerse, tam bir kayıtsızlık içinde bakıp geçivermiş olduğumuzu - hiç olmazsa kendikendimize - ltiraf edebiliriz.

Birzaman hiçbir zevk almadan, - hatta gene kendikendimize itiraf edebiliriz - biraz da sıkıntıyla dinlediğimiz müzik parçaları bir zaman sonra aranan, istenen bir şey bir ihtiyaç oluyor. Güzel sanatları anlamak, daha doğrusu duymak için çok görmek ve dinlemekten başka yol yoktur. Bediî terbiyenin yayılması için Halkevlerinin resim ve musikî dersleri verdiğini görüyoruz. Şüphesiz bu hayırlı bir iştir. Sanırım ki bundan evel halka güzel resim ve güzel müzik ihtiyacını duyurmak lâzımdır. Bu ihtiyaç duyulduktan sonra bu yolda çalışanların sayısı artacaktır. Bu ihtiyacı duyurmak için nasıl çalışmalı? Halkevlerinde meşhur ressamların en güzel eserlerinin kopyalarından, güzel basılmış kopyalarından daimî bir sergi bulunabilir. Resim ve resim tarihinden anlayan bir zat zaman zaman bunlar hakkında konferanslar verebilir. Büyük sanat adamlarının hayatlarını, ıstıraplarını. ümitlerini ve ideallerini halka anlatabilir. Müzik için de bu usul tatbik olunabilir. Halkevlerinde büyük müzik üstatlarının iyi çalınmış eserlerinden bir plak kolleksiyonu bulunabilir. Muayyen zamanlarda, Şopen, Mozart Bethoven günleri yapılabilir. Bu dâhilerin hayatları ve ıstırapları, ne yapmak istedikleri anlatıldıktan sonra halka onlardan seçilmiş parçalar dinletilebilir. Bu snretle halk, hiç olmazsa onun bir kısmı geçmiş asırların bugün toprak olmuş sanat adamlarile bir ruh münasebeti tesis edilebilir. Onların ıstıraplarına, ümitlerine, ideallerine aşina çıkar. İşte bence müzik ve resim kültürünü yaymak için nisbeten ucuz ve biricik yol budur. Bunu bekliyorum.

Divan'ı lugat' üt-Türk'teki
HALK ŞİİRLERİ

A. U. ELÖVE

IV. Öğretimcil (tağlimî: içtimağî, ahlakî) şiirler.

A. Öğüdleme

1

4.4.4 Algıl ögüt mendin ogul erdem tile
Boyda ulug bilge bolub bilginğ [1] ula

C. 1 - S. 52.

Al öğüt benden oğul, edeb ve terbiye dile
(Tâki: Kâşgarlı) kavim içinde büyük âlim olub ilim ve edebini (başkalarına: Kâşgarlı) dağıt.

2

4.4.4 Us [2] as körüb yüksek kalık kod'ı [3] çukar [4]
Bilge kişi öğüt birib tavrak ukar

C. 3 - S. 34

(Nasılki: Kâşgarlı) Akbaba şikâr (ı) görünce yüksek havadan aşağıya doğru süzülüb (üzerine) çullanır,
(Öylece) hakim kişi nasihat (şikârını: Kâşgarlı) verince (insan onu işidib: Kâşgarlı) hemen anlar (kavrar: Kâşgarlı).

3

4.4.4 Bolsa kiminğ altun kümüş erle iter
Anda bolub tenğrikerü [5] tapgın [6] öter

C. 3 - S. 189

Olsa kimin altun kümüş(ü) yer yurd (=vatan) eder (edinir),
Orada (rahat) olunca tanrıya karşı ibadetini öder.

4

4.4.4 Külse kişi atma anğar örter [7] küle [8]
Bakkıl anğar ed'gülükin [9] agzın küle

C. 2 - S. 22

(Yüzüne) gülse kişi, atma ona (yüzüne: Kâşgarlı) yanar kül ha
(Sen de) bak ona iyilikle, ağzın gülerek. (yani eyiliğe karşı eyilik et: Kâşgarlı).

5

4.4.4 Kelse kalı yavlıg [10] bolub yunçıg uma
Keldür anuk bolmış aşıg tutma [11] uma

C. 1 - S 86.

(Sana: Kâşgarlı) gelse eğer düşkün (bir halde) olarak (yüreği dar: Kâşgarlı) âciz misafir,
Getir (ona) hazır olmuş aşı (ve) tutma (onu işinde: Kâşgarlı) umar (vaziyette olarak).

6

4.4.4 Bardı eren konuk bulub kutka sakar
Kaldı alıg uyuk körüb evni yıkar

C. 1 - S. 321

Gitti (o) adamlar (ki) misafiri bulunca uğur(a) sayar,
Kaldı (o) alçak(larki) karaltı görünce (misafirdir diyerek kendilerine konmasın diye: Kâşgarlı) çadır(ları)nı yıkar.

7

4.4.4 | Bulgak öküş bolsa kaçan bilginğ [12] yiter [13]
Yanğşak telim sayrab anı [14] tamgak katar [15]

C. 1 - S. 389

(Halkta; Kâşgarlı) fitne çok ol (ur) sa (her) ne zaman, aklın kayıb olur.

Geveze çok saçmalayınca onun damağı (ağzın kuruluğundan: Kâşgarlı) katılaşır.

8

4.4.4 | Tegme ivet ışka [16] körüb turgıl ala [17]
Çakmak çakıb ivse kalı ud'nur [18] yola

C. 3 - S. 19

Değme (el değdirme) acele ile işe, (mahiyetini) görmek (ve tedbir almak: Kâşgarlı) üzere ayağa kalk yavaş (yavaş);

(İnsan) çakmak çakarken acele etse eğer, söner kandil (aceleden: Kâşgarlı).

9

4.4.4 | Yagınğ taba tetrü [19] bakıb bükdenğ bile
Ograb kalı kelse senğe karşu süle

C. 3 - S. 203.

Düşmanına karşı ters (görür gözle: Kâşgarlı) bakıb hançer (ini) bile.

(Önüne çıkıb: Kâşgarlı) eğer gelse sana, (kendisine) karşı asker gönder (ceng etmek üzere: Kâşgarlı).

10

4.4.4 | Korkma anğar utru turub tekre yora [20]
Kapsa anınğ alpagutın andan yara [21]

C. 3 - S. 311

Korkma ondan (düşmandan: Kâşgarlı) karşı durub çevre(sinde) yürü ha;

Etrafını al onun bahadır(lar)ının, ondan sonra (onları kâğat büker gibi ikiye: Kâşgarlı) yar (hiç) ha.

11

4.4.4 Yaşnat kılıç başı üze kakkıl yara
Bıçlıb [22] anınğ boynu takı kalkan tura

C. 2 - S. 286

(Düşmanına karşı şimşek gibi: Kâşgarlı) parıldat kılıç, başı üzerine vur yararak;
(Böylece) biçilmiş (olur) boynu, hem kalkan (la) göğüs zırhı.

1) Aslı (biligingğ) olub ikinci (i) nazımda düşmüş olacak.

2) Bu söz, ince (üs) telâffuzunu aldıktan sonra (Kerken üs = "Süzülmek üzere kanadlarını„ çok geren Akbaba) ve (Kerik üs, Kerk üs = "kanadları„gerilmiş, gerik Akbaba„ gibi vasıflariyle beraber yine Akbabaya alem olmuşa benziyor ki, ihtimal sonraları ahenge uyarak ve sıfat terkibi yoliyle mürekkeb isimler halinde lehçemizde (Kerkenes, Kerkes) olmuştur.

3) Aslındaki (Kodı) istinsah yanlışı olsa gerek.

4) Aslındaki (cakar) istinsah yanlışı olacak.

5) Aslındaki (tengri bükrua) suretinde besbelli yanlış istinsah edilmiş olduğuna hükmettiğimiz bu kelimenin, yazdığımız gibi olacağını sanıyoruz: (Kerü) yı karşı manasına olan (Karu, C. 2, S. 69) nın ince okunuşlusu olarak alıyoruz. Fakat divan ve Brokelman'da onun bu ince şekli gösterilmiş değildir. (Yaklaşdırınız, Orhon abideleri. Necib Asım: Bardıg ilgerü, Bardıg kurıgaru, S. 113, S. 5).

6) Aslı (tapugın) olub (u) nazımda düşmüş olacak.

7) Örtemek, masdarından.

8) Aslındaki (ed'gülükün), istinsah yanlışı değilse böyle telâffuzu da vardı demektir.

9) Bu (Kül) suretindeki emir sigası sonuna katılan (e), ve kalın hecelerden sonra katılan (a), lehçemizde manayı te'kid için getirdiğimiz (ha) nın (hemze, h) değişimiyle aslı olsa gerektir: divan'da böylelerinin emsali de az değildir. (Bakınız bu manzumenin bu beyitten sonra yedincisindeki "yar'a„ ve daha aşağılarda "yor'a„ ya).

10) Aslındaki (yarlıg) istinsah yanlışı olsa gerek.

11) Aslındaki (tatma) istinsah yanlışı olacak.

12) Aslı (biliginğ) olub ikinci (i) nazımda düşmüştür.

13) (Ona doğru yolu bulduramazsın: Kâşgarlı).

14) Bu söz, (anınğ) olmak gerekti: belki bir istinsah yanlışıyle böyle olmuş.

15) (Bununla konuşmada iğtidal tavsiye ediyor: Kâşgarlı).

16) Aslındaki (aşka) istinsah yanlışı olsa gerek.

17) Bu söz lehçemizde yalnız (ala ala hey = yavaş yavaş, hey) teranesinde hâlâ yaşıyor.

18) Aslı (ud'unur) olub ikinci (u) nazımda düşmüş olacak.

19) Aslındaki (titrü) istinsah yanlışı olacak.

20) Bu söz yürümek manasına olan (yormak) masdarının muhataba emir sigasına katılı te'kid edatı olub lehçemizde (ha) ya çevrilmiş (a) iledir.

21) (yor'a) da da durum böyledir.

22) Aslı (bıçılıb) olub ikinci (ı) nazımda düşmüştür.

b. Zamâne gidişi

1

7.4 Tün kün tapun [1] tenğrige boynamagıl
Korkub anğar aymanu oynamagıl
C. 3 - S. 279

Gece gündüz tapın tanrıya, (ona karşı) kibir ve inad etme;
Korkub ondan utanarak (çekinerek) oynama.

2

7.4 Bilge eren savların algıl ögüt
Ed'gü savıg ed'lese öz ge sinğer
C. 3 - S. 115

Akıllı adamların sözlerini al nasihat (diye: Kâşgarlı);
(Çünkü insan: Kâşgarlı) iyi sözü ehemmiyetli tutsa (= iyi görse) kalbine siner.

3

7.4 Eren kamug artadı nenğler ud'u
Tavar körüb uslayu [2] esge çukar
C. 2 - S. 16.

İnsanlar (ın ahlâkı: Kâşgarlı) hep bozuldu; servetler(e tamağ: Kâşgarlı) ardınca:
(Onlar) mal görünce Akbaba gibi şikâra çullanır (lar).

4

7.4 Yakın yaguk körmed'ib nengni küd'ür
Kad'aş taba ıt kibi kınğru bakar
C. 3 - S. 16

(İnsanlar arasında vefanın azlığını anlatıyor ve diyor ki: Kâşgarlı):
(Kişi: Kâşgarlı) yakını kardeşi (saygı ile: Kâşgarlı) görmeyib (gözleri: Kâşgarlı) serveti gözler;
Kardeş(in)e karşı (başkasının kemiğini kapmış: Kâşgarlı) köpek gibi yan yan bakar.

5

7.4 Tavar yıgıb suv akın [3] indi saknur [4]
Korum kibi id'işin kod'ı [5] yuvar
C. 3 - S. 46.

(Servet toplanmasını anlatıyor, diyorki: Kâşgarlı) mal yıgarken (dağ başından: Kâşgarlı) su seli indi sanır (da),
Değirmi kaya gibi kabını (selin) aşağısına yuvarlar.

6

7.4 Ögür sürük koy tivi yondı bile
Yumurlayu erkenin [6] sutin sagar
C. 1 - S. 326

(Hayvanları, sürüleri olan birini anlatıyor: Kâşgarlı) kesretli sürü, koyun, deve, atı birlikte
Toplayarak (sabah) erkenden sütünü sağar (ve ondan kâreder: Kâşgarlı).

7

7.4 Nengin [7] tutar bekleyü özi yimes
Saranlıkın yıglayu altun yıgar
C. 1 - S. 416

(İnsanların tabiğatlarını anlatıyor, diyor ki, insan: Kâşgarlı) malını (sıkı) tutar, gözetleyib (bekleyib) kendi yemez (de),
Hasislikle ağlıyarak altun yıgar; (sonra da onları başkalarına bırakır: Kâşgarlı).

8

7.4 Sevinmegil yond ögür ad'gır anın
Altun kümüş bulnaban agı tavar
C. 2 - S. 120

Sevinme at, sürü, aygır (ve) onunla (beraber)
Altun, gümüş eline geçtiği zaman, (hem) ipek kumaş; (yani onları kendin için külfet say. Kâşgarlı).

9

7.4 | Emgeksizin turgu yok munda yamu [8]
Ed'gülüküg körmed'ib Ajun çıkar

C. 1 - S. 351

(İnsan için: Kâşgarlı) zahmetsiz durmak yok bura (=alem) da ki..
(Kişi: Kâşgarlı) eyiliği görmeden, zaman (ı) çıkar (gider ve kendisi ölür: Kâşgarlı).

10

7.4 | Ajun tüni kündüzi yelkin keçer
Kimni kalı satgasa küçin kever

C. 3 - S. 214

Dehr (zaman) in gecesi gündüzü yolcu (olarak) geçer,
(Yolda) kime şayed çatsa (rastlasa) kuvvetini gevşetir.

11

7.4 | Togub takı kalmadı menğgü eren
Ajun küni yulduzı tutçı togar

C. 3 - S. 280

(Zamaneyi anlatıyor, diyor ki: Kâşgarlı) dogunca (bir) daha kalmadı baki insanlar;
(Halbuki) dünya (nın) güneşi, yıldız(lar)ı daima doğar (ve mahvolmaz: Kâşgarlı).

12

7.4 | Kut kuvıg [9] birse İd'im bir [10] kulınğa
Künde [11] işi yükseben yokar [12] agar

C. 1 - S. 269

Sağadet, kıvanç (ı) verse Mevlâm bir kuluna,
Hergün işi yükselerek, yukarı ağar (çıkar).

13

7.4 | Közüm yaşı savrukub kod'ı akar
Bilnib [13] Ajun emgekin tükel ukar

C. 2 - S 180

Gözüm yaşı savrulub aşağı akar;
(Çünkü insan) kendince bilib dünya mihnetini hep anlar.

---

1) = Tapın.

2) Aslındaki (usnlayu), istinsah yanlışı olsa gerek.

3) Aslındaki (sakın) istinsah yanlışı olsa gerek. Bunun da aslı (sakınur) olub (ı) nazımda düşmüş olacak.

4) Bugünkü lehçemizde (Su akını) suretindeki izafet terkibinin eski şekli olacak.

5) Aslındaki (Kodı), istinah yanlışı olacak.

6) Kâşgarlı bu sözü tercüme etmemiştir, vezin ve kafiye iğtibariyle yakışır görünmekle beraber, mağna iğtibariyle bu beytin yeri bu manzume olmasa gerek diye düşünüyoruz.

7) Aslındaki (negin), istinsah yanlışı olsa gerek.

8) Lehçemizdeki (emi) sözünün (hemze, y) tebadüliyle aslı görünüyor. Brokelman'ın (yamu) suretinde okuduğu bu söz, (yemi) olsa gerek. Aslındaki (temü) şekli, istinsah yanlışı olsa gerek.

9) Bu sözü Brokelman müstakil olarak göstermiyor. Kelime ya (Kov) olub (ıg), mefulünbih edatıdır; veya müstakil olarak (kovıg) dırki, biz bunun (kuv, kuvıg) olacağını düşündük; (yaklaşdırınız. kıv. kıvanç, kıvanmak ve güvenmek).

10) Bu mısrağda ikinci ayağın bir hecesi vezinde eksiktir ki, biz bunu (bir) olarak kabul ettik.

11) Bu sözü Brokelman müstakil olarak göstermemiştir.

12) Bu sözün sonunda aslen (u) (=yokaru) olduğu halde bu, vezin icabiyle düşmüştür.

13) Aslı (bilinib) olub ikinci (i) vezin icabiyle düşmüştür.

c. Koşuk (kaside)

1

7.6 | Terken katun katınga [1] tegür mendin koşug
Aygıl sizinğ tapugçı ötnür [2] yenği tapuğ

C. 1 - S. 314

Sultan kadın huzuruna ulaştır benden (bir) kaside,
De (ki), sizin hizmetkâr (ınız) arzediyor yeni (bir) hizmet.

2

7.6 Tutçı yagar bulıtı altun tamar arıg
Aksa anınğ akını kandı meninğ kanıg

C. 1 - S. 314

(Sultan kadının cömerdliğini anlatıyor, diyor ki: Kâşgarlı) daima yağar (cömerdlik) bulutu (ki ondan) altun damlar halis;

Akınca (üzerime: Kâşgarlı) onnn (kerem) seli, işbağa geldi (sayılır) benim sevincim; (neş'em tamam olur: Kâşgarlı).

3

7.6 Urmış Ajun pusugın kılmış anı balıg
Em sem [3] anğar tilenib sizde bulur yakıg

C. 1 - S. 341

(Kendi halini anlatıyor, diyor ki kalbime: Kâşgarlı) kurmuş (vurmuş) zaman (mihnet) pususunu, kılmış onu yaralı:

(Gönlüm) ilâç (ı), şifa (yı) onun için dileniyor; (bulursa) sizde bulur yakıyı (merhemi).

---

1) Aslındaki (Katınga) istinsah yanlışı olsa gerek.

2) Aslı (ötünür) olub birinci (i) nazım icabiyle düşmüş.

3) Bu söz, Kâşgarlının ifadesince (em) le beraber ve ondan ayrılmaksızın söylenir. Brokelman bunu (sam) olarak kaydediyor, ve belki divan'da (samlamak=ilâçlamak, tedavi etmek) masdarına dayanıyor. Fakat bu, onun ince olarak (sem) de okunabilmesine engel olamaz fikrindeyiz ki, böylelerinin emsali de az değildir.

Tarihciler İçin: Röjistr Nedir?

Enver Behnan Şapolyo

Tarihçiler için en mühim kaynaklardan biri yazılı vesikalardır. Yazılı vesikalar, ya Tablet'ler olur, veyahut deri diye kâğıda yazılı vesikalar olur. Tabletleri meydana çıkaran ilim (Arkeoloji) ve tabletleri okuyan ilim de (Filoloji) dir.

Bir milletin tarihini yazmak için en önemli vesikalar arasında deri ve kâat vesikalar gelmektedir. Dünyada ilk defa kâat vesika bırakan, orta Asyada bir devlet kurmuş olan Uygur Türkleridir. Orta Asyada milâdın birinci asrındanberi kâat malûmdur. Hattâ ilk müteharrik harfli matbaayı icat eden yine Uygur Türkleri olduğunu bize Amerikalı müverrihlerden Karter adındaki âlim anlatmaktadır. Tezhipli ve hattâ tenkit işaretli el yazısı kitapların ilk nümuneleri Turhan harabelerinden çıkarılarak Britiş Müzeum ile Berlin Etnografya müzesinde Turhan salonunda bulunmaktadır. Semerkand kâat fabrikalarında yapılan kaâatlar Arap yarım adasına, oradan İspanyaya, oradan da 14üncü asırda Avrupaya yayılmıştır. Bu asırdan sonra Avrupa ve Asyada kâat üzerinde yazılı vesikalar meydana gelmiştir. Kâat üzerine ait yazılı vesikalar iki kısımdır.

1 — El yazılı kitaplar

2 — Kuyudat Röjistr'dir.

El yazısı kitaplar, kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunlarla uğraşan âlimler vardır. Bu kitaplardan istifade ederek tarihlerini yazarlar. Fakat bizim mevzuumuz, (Kuyudat Röjistr) dir. Son devirlerde tarihciler kuyudata çok ehemmiyet vermektedirler. Devletler de millî tarihleri

noktasından devlet kayıtlarını muhafaza etmek için komisyonlar seçmiş, ve bu işi de bir kanunla tesbit etmişlerdir. Bizde de devlet kuyudatına (Devlet Arşivi) ne geçmesi için bir kanun vardır.

Devlet kuyudatının muhafaza ve ilmî bir surette tasnif yapan ilme de ayrıca (Arşiv) ilmi adı verilmektedir. Arşiv de ayrı bir ilimdir. Röjistr nedir?

Devlet memurlarının hergün dairelerinin yazmakta oldukları yazılardır. Yani evrak dairelerinden geçen tahrirat ve encümen ve müdürlerin kararlarıdır. Bununla beraber halkın istidaları, ticaret senetleri, emirnameler, müzakereler, muahedenameler, talimatnameler, kanunlar, tamimlerin hepsi Röjistr'dir. Bu vesikalar tarihçiler için çok mühimdir. Osmanlı devleti bu kuyudata çok ehemmiyet vermiş, muntazam ciltli defterlerle bunları zaptetmiş, ve saklamıştır. Şeriye sicilleri buna güzel bir misaldir. Defteri Hakanî, kadıaskerliklere ait defterler pek muntazamdır. Bu defterler içinde tezhipli olan şaheser vesikalar vardır. Bu sebebledir ki devlet kayıtlerına çok ehemmiyet vermek ve onları zayi etmemek, bunları tasnif edarek saklamak lâzımdır.

Tarihçiler vesikrları üç gurupta mütalâa etmektedirler:

A — Antikalar.

B — Âbideler.

C — Yazılı vesikalardır.

Antikalarla, âbideler bahsı, ayrı bir bahistir. Üçüncü kısım mevzuumuz içindedir. Yine tarihciler yazılı vesikaları da (8) kısma ayırmaktadırlar.

1 — Vakanın karşısında yazılan (Jurnaller, zabıt varakaları, raporlar, emirnameler, talimatnameler, tamimler, muahedenameler, kanunlar, istidalar, kararnameler, lâyihalar ve saire dir.)

2 — Vaakanüvislerin hergün yazdıkları vakayi defterleri

3 — Yevmî gazeteler, risaleler, mecmualar, afışlar, bültenler.

4 — Bazı adamların yazdıkları hatırat defterleri.

5 — Zamana ait vakaları yazan tarih kitapları.

6 — Zamanından evelki asırları yazan tarih kitapları.

7 — Vakalardan pek çok sonra rivayetlere göre yazılan tarih kitapları.

8 — Eski vesikalara göre, geçmiş vakaları toplayıp hikâye eden tarih kitaplarıdır.

Bu sekiz yazılı vesikalardan birincisi (Röjistr) e aittir. Bugünkü tarih ilminin de yegâne kaynağı (vaka karşısında yazılan) vesikalardır. Bunlar en doğru ve en canlı vesikalardır.

Bunun için devlete ait bütün kuyudat aynen muhafaza edilmelidir.

Bunları tahrip eden, mahvedenler millî tarihlerine hıyanet edenlerdir. Bu sebepledir ki emirnameler, kararnameler, istidalar, tamimler muntazam bir surette, Arşive geçecek bir surette saklanmalıdır. Devlet memurları bunu millî bir vazife olarak bilmelidir. Müdürler ve müfettişler bu kuyudatın iyi muhafaza edilip, muntazam şekilde muhafazasına da ehemmiyet vermelidirler. Bu kuyudatın yangından muhafazası için demir dolaplar yaptırmaları lâzımdır.

Devlet memurları tarafından vakalar karşısında doğru bir surette aynen tutulan bu vesikalar, tarihî şehadetlerin en çoğu ve en doğru malûmat verenleridir. Bu sebepledir ki yazılacak olan (Millî tarih) imiz ve (Medeniyet tarih) imiz, bu vesikalardan istifade edecektir. Hazinei evrakta bu eski kuyudata ait binlerce eser vardır. Bunları satmak ve mahvetmek bir hıyanettir. Her vilâyet memurları da kuyudatın önemi göz önünde tutularak, bu yazılı Röjistr'leri muhafaza etmelidir. Bu bir millî vazifedir. En doğru tarihimiz bu vesikalardan yazılacaktır.

Uzun Firdevsî

(Firdevsî - i - Rumî)

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Dokuzuncu asrı hicrîde Bursada yetişen (uzun Firdevsî), edebiyat tarihimizde önemli bir yer almağa lâyıktır. Çünki ikinci Beyazid devrinde yetişen bu müthiş efsaneci (Şehname) den daha büyük ve beynelmilel bir hikâyeler mecmuası yazmıştır ki 360 cilttir ve tamamen Türkçedir.

Biz bu yazımızla Firdevsînin (Kutupname) veya (Kitab'ı gazevatı Midillû) eserinden bahsedecek ve bazı parçalar alacağız (1).

Bu tarihî manzum eser, Venedik ve Fransızların Midilliye hücumlarından bahseden bir eser olup Halet efendi Kütüphanesinin 4051 sıra numarasında ve 643 esas numarada kayıtlı olup 82 sahifeden ibarettir. Başlığı (Kitabı gazevatı Midillû) diye başlar. Şimdi Halet efendi Kütüphanesi kitapları Süleymaniye kütüphanesindedir.

Firdevsî Tuvsînin şöhretini duymayan kimse var mıdır? Fakat buna mukabil Bursalı Uzun Firdevsî o kadar şöhret kazanmamıştır. Halbuki bu adam edebiyat tarihimizde incelenmiye, ve hakikî yerini almağa diğer muasırlarından ziyade hak kazanmıştır. Bursalı Tahir bey merhum uzun Firdevsî hakkında şu malûmatı vermektedir. (1)

Bursalı Firdevsî ikmali tahsilden sonra tarih ve muhazarat ile uğraştı. Hihmet hendese ve nücum ile iştigal etti. İstanbula geldiğinde Beyazıd II nin emrile Süleyman aleyhisselâmın ahval ve menakıbinden bâhis

(1) Bu kitabı Amasyalı hattat Osman Nuri istinsah etmiştir. Ben kendilerinden aldım, Teşekkürü bir borç bilirim.

H. T.

(1) Osmanlı Müellifleri, cilt 2, S. 357

bir çoğu manzum olmak üzere telife başladığı (Süleymanname) yi bitirirek takdim etmiş isede umduğu kadar kabule mazhar olmayıp bu eserin mürekkep olduğu 366 cüzden ancak 80 cüzü intihab edildiğine müteessir oldu, ve şikâyetâmiz bir manzume yazarak İrana gitti. Bir müddet sonra orada öldü.

Firdevsî asıl Firdevsii tuvsî derecesinde haşmet ve tantana göstermemiş olmakla beraber onunla boy ölçmek istiyen bu Türk edibini kemali hürmetle selâmlamak lâzımdır (1).

Firdevsinin başlıca eserleri şunlardır:

1 — Süleymanname. 366 cüzünden ve 499 meclisten mürekkep mühim bir eserdir (2).

II — Silahşörname. (Bir kısmı Viyana, bir kısmı da Romada tabedilmiştir.)

III — Şatrançnamei kebir (Nuru osmaniye kütüphanesindedir). Bu eseri 909 tarihinde Balıkesirde telif ettiğini, ve bundan başka 40 kadar eser yazmış olduğunu yazar.

IV — Kutupname (Bu yazı da kendisinden bahsettiğimiz eser)

V — Hayat ve memat. Ahlak ve tasavvuftan bahseder (Yahya Ef. Kütüphanesindedir.

VI — Pendnamei Eflâtun.

VII — Tercemei cameşuyname. Muhtelif kumaşlara arız olan lekelerin giderilmesinden bahseder. Mesiruddî Tusînin eseridir.

IIX — Davetname, S 93 H. Balıkesirde telif etmiştir.

IX — Munazarai seyif-ü-kalem. Bir nüshası Fatihte Millet Kütüphanesindedir. 980 tarihinde Balıkesirde telif etmiştir.

X — Hadikatül Hak,

Firdevsînin bundan başka daha bir çok eserleri vardır. Güzel yazıya malik olduğuna, müzedeki gülüstan şahadet etmektedir.

Firdevsînin dili sade ve samimidir. Vak'aları çok iyi tahlil etmektedir.

Kutupname adlı eserinin tetkik ve mütalâasından da anlaşılacağı üzere Firdevsî çok samimi maneviyatının ekserisi manidar, ve ruhu okşayıcıdır. Firdevsi herşeyden evvel mutekit ve memleketine âşık, kahramanlığa meftundur. Şimdi kutupname ve bahsettiği Midilli kazası hakkında kısa bir mutalâada bulunalım..

Kutupname mesnevi tarzında ve (Failatün, failatün) vezninde yazılmıştır. Şiirde cazibe olmamakla beraber sade ve samimidir. Lisanda

(3) Cevdet hakkında yazılan kitap 322

(4) Sicilli Osmani 80 cüzünden madasının yakılmış olduğunu ve eserin aslının 380 cüzü olduğunu yazar, Cilt 4 S, 14.

Türkçe kelimeler hâkimdir. Firdevsînin şiirlerinde bir çok mısraları imaleli okumak lâzım gelir. Kutupnamede bir çok güzel ve halis Türkçe kelimeler geçer. Kutupname üzerinde esaslı bir tetkik, dilimizin sadeliğini inceleme bakımından çok faydalı olur. Midilliye, Venedik, Japonya ve Fransızla (907 H-1501 M) senesinin 25 cemadiye ulasında hücum etmişlerdir. Fakat devam eden çetin savaşlarda düşmanlar bir şey elde etmeğe muvaffak olmadan geri dönmeğe mecbur olmuşlardır. Firdevsî, anlaşıldığına göre bu harbin vuku'u sıralarında Midillide bulunuyordu. Veya Balıkesirden Midilliye geçmiş olabilir. Çünkü kendisi uzun zaman Balıkesirde bulunmuş, ve bir çok eserlerini orada yazmışdır.

Kutupnamenin mühim ve karakteristik bazı parçalarını okuyucularımıza gelecek sayımızda sunacağım (*).

(*) Kitablarımdan uzak ve kütüphanesiz bir yerde bulunduğum için bu yazı istediğim şekilde olmadı. Okuyucularımın kusurlarını hoş görmelerini dilerim.

H. T.

Psikoloji

YAZAN:
İstanbul Lisesi Felsefe Muallimi
Hatemi Senih

BASAN:
İstanbul
İkbal Kütüphanesi

Fransanın tanınmış psikoloji âlimlerinden A. Guvillier'in psikolojisi esas ittihaz edilerek, fakat uzun senelerin biriktirdiği muhtelif ilmî dekorlarla tezyin ve tevşih olunarak yazılmış olan bu kıymetli eser millî Kütüphaneye hakikî bir servet parçası ilâve etmiştir. Denilebilir ki bu elde mevcut olanlara nazaran en yeni ilim noktalarını, en mühim mukayeseleri, muhtelif nazariyeleri hemen hiç ihmal etmeyen bir itinâkârlıkla cemetmiş yegâne bir kitaptır.

Kitap, psikolojinin geçirdiği tarih safhalarını adım adım takip eden ve bunlar arasındaki ana hatları bütün vuzuhile gösteren bir mukaddeme ile başlıyor ve bu kıymetli tarihçe şu hulâsa ile hitam buluyor: Eski psikoloji, belki izah edemediğinden dolayı, gökten neş'et ettirmeğe mecbur olarak muvakkat bir surette bir uzviyet mahbesine kapattığı (beşerî manevilik) i bizzat insanın, ve o insanı tetkik eden psikolojinin esası saymıştır. Bu günki temayülde ise beşerî, hayvanî, içtimaî tesirlerin nasıl yavaş yavaş ona bir manevilik veren tefekkür ve amel sistemlerine sevkettiğini tetkik etmek meselenin esası oluyor.

Kitap, nihayete kadar bu esastan ayrılmıyor, metafizik psikolojiden başlıyarak tecrübî psikoloji, patalojik psikoloji, psiko - fizyoloji ve psiko - şimi bahislerile temasını asla kaybetmiyor. Hatta çok yakınlarda sahneye çıktığı halde en kudretli bir mevcudiyet kazanan andokrinolojiye de ehemmiyetli mevkiini veriyor.

Eser, ruhî hâdiseleri kemmî ölçülerle ifade etmek temayülünde Amerikan psikoloklarını ihmal etmediği gibi Bergsonun (Entüisiyonist) görüşleri ve iddialarına da lâyık oldukları ehemmiyeti veriyor.

Psikolojiye karşı bir alâka besleyen gençlere tavsiye edilecek böyle kıymetli bir eseri bize kazandırdığından dolayı Hatemi Senih'i ve kitabın neşri hususunda büyük fedakârlık ihtiyar etmekten çekinmeyen muhterem tabiini tebrik eder ve kendilerini derin şükranlarımıza lâyık görürüz.

İkinci cildinin intişarını sabırsızlıkla bekliyoruz.

Hakkı Baha

Hüsran Filizleri

Şiir Mecmuası

Yazan: Celâl Silây

Edebî yaratmalarımız, - hakiki bir buhran ve kısırlık devri geçiriyormuşuz gibi - azaldı.. Bu sahada gördüğümüz faaliyet, bir yaratmadan ziyade tercüme ve nakillerden ibaret. Bu şekilde ortaya konan eserlerin çoğunu ya kötü tercümeler yahut ta eyi tertip edilmemiş anpilâsyonlar teşkil ediyor.

Bununla beraber hayal edebiyatı (littérature de fiction) sahamızın tamamile boş bir çöl olduğunu söylemek istediğim anlaşılmasın.. Kıymetli istidatların kaleminden, arasıra susuzluktan yanmış dudaklarımıza serinletici bir kaç damla şebnem düşmiyor değil. Hüsran Filizleri işte bu şebnemlerle dolu güzel, tamamile yerli ve orijinal bir eser...

Kıymetli arkadaşım Namdar Rahminin de - bu küçük şiir kitabı için yazdığı bir tahlilde - işaret ettiği gibi, şairin kitabına koyduğu ilk yazı; Jid'in «Dünya Nimetleri» nden bir sayfa okuduğumuzu zan ettirecek derecede güzeldir. Bu güzelliği tatmak için, şairin bu satırlarını bir defa da beraber okuyalım:

«....Güneş, üstünde bulunduğum tûl dairesine doğduğu vakit beni de ısıtıyor. Çimen ve çiçek kokan serin havaları teneffüs edebiliyorum. Kuşların ötüşünü duyabiliyor, pınar sularını içebiliyor, bahçemdeki meyvaları yiyebiliyorum.

Mavi denizlerin ılık sularında yıkanmama kimse karışmıyor. Sıcak göğüslü kızlarla dans edebiliyor, bakire şarkılarını işitebiliyorum. Hiç bir yerim ağrımıyor. Göz aşınası olduğum sevgililerle bakışmaktan, levent vücutlu kadınları seyretmekten zevk duyuyorum. Kitaplar bana lâkaydiliği, Kemanlar aşkı öğretiyor.

Tatlı gıdalar beni....!

Ne zamandanberi yaşadığımı hatırlayabiliyorum. Bunca hazları, hak etmek için ne yapıpta dünyaya geldiğimi hatırlıyamıyorum...»

Eserde daha bir çok güzel şiirler vardır. Şairin ruhuna inmek için bunları da - sakin bir köşeye çekilerek - okumak lâzımdır.

Celâl Silây'ı ümitle dolu olarak tebrik ederken, ileride bize böyle güzel şiirlerin ince hazlarından gene tattırmasını dilerim.

Haydar Tolun

Halkevleri
Türk Birliğinin
Kültür Kaynağıdır.